

ტფილისი, 3 აგვისტო, 1890 წელი.

ქუთაისის ბანკის საქმე

I

ქუთაისის ბანკის წლებანდელ კრების გამო მითქმა-მოთქმა დღედადღე ჰმატულობს და ძლიერდება. მას აქეთ, რაც იქაურმა ზედამხედველმა კომიტეტმა საჭიროდ დაინახა ხელმეორედ მოწვევა კრებისა, ეს მითქმა-მოთქმა უფრო გახშირდა და უფრო ცეცხლს უკიდებს უამისოდაც გაფიცებულს და გამწვავებულს საქმესა. ამ მითქმა-მოთქმისაგან სჩანს, რომ წლებანდელი კრება იმ ჭკვადამჯდარ და გულწრფელ კაცთა კრებული-კი არა ყოფილა, რომელნიც შეყრილან საზოგადო საქმის კეთილად მოსაწყობად და გასამართავად, არამედ მოედნად გამხდარა, საცა ორი კაცი ერთმანეთს შესჭიდებია გამგეობაში თავმჯდომარეობისათვის და თვითვეულს თავისი მომხრენი მოურეკნია, რომ ვნახოთ ბურთს მოედნიდამ მე გავიტან, თუ შენაო.

მართლა, რომ ამ მითქმა-მოთქმის განსაკუთრებული საგანი გამგეობის თავმჯდომარის ამორჩევაა, თითქო წლებანდელს კრებას საკუთრივ და ბანკის კრებას საზოგადოდ სხვა სანაღვლეელი და საფიქრებელი არც ჰქონებია და არცა აქვს. ყველა საგანი დავიწყებულია და ასენოვანი მითქმა-მოთქმა მარტო ამ არჩევანზეა შეჩერებული და ამაზე ჰლესავს თავის ბასრს კბილსა. რა არის მართალი ამ მითქმა-მოთქმაში და რა არის ტყუილი, ამას კაცი ძნელად გამოარკვევს, რადგანაც უეჭველი და უტყუარი საბუთი ამისთანა შემთხვევაში ძნელია კაცმა ხელთ იგდოს, მხოლოდ ეს კი უნდა ვსთქვათ, რომ თუ ასში ერთი მაინც გამართლდა ის ხმები, რაც ისმის შესახებ იმისა თუ, — რა გზით, რა ღონისძიებით, რა უკადრისის საქციელით მორეკილ იყვნენ „კენჭოსნები“ ერთისაც, მეორის მხრითაც, მარტო ისღა უნდა კვნესით ვიძახოთ: ვაი რა დროს შევესწართ და რა საზოგადოებაში ვცხოვრობთ!

თუ, ჩვენდა საუბედუროდ, ეს აღვირაშვებელი უკადრისობა თანდათან უფრო მეტად თავს გავიდა, თუ ნამირალთა გრძნობათა შემწეობით, ქადებით, ფულით, სხვადასხვა დაპირებით, მოტყუებით, ზუთხებით და სადილ-ვახშმებით სხვის გატანა მოვინდომეთ საზოგადო საქმეთა სარბიელზე, თუ ამისთანა ავზნეობას შევეჩვივნით და ჩვენში ფეხი მოვაკიდებინეთ, რიდას იმედით მოვილოდინოთ ხვალე? რა ნუგეშითლა გავუსწოროთ თვალი ჩვენს მერმისსა? რა პირითლა დავენახოთ ქვეყანას? რა სახელილა გადავცეთ ჩვენთა მემკვიდრეთა თუ, ჩვენდა სამარცხვინოდ, ასე ვიარეთ, სად მივალთ და რა კლდე-ღრეში გადავიჩეხებით?

ამას უნდა ჩაუფიქრდნენ ყოველნი, ვინც საზოგადო მოღვაწის სახელსა ნდომობს და საზოგადო საქმეთა სარბიელზე გამოდის საჭიდაოდ. რა თქმა უნდა, ამ სარბიელზე ჭიდილი ბუნებური მოვლენაა კაცთა საქმეთა მსვლელობაში და არავის არ ეკიჟინება. ხოლო ჭიდილიც

არის და ჭიდილიც. ამ ჭიდილში ყოველივე ღონისძიება ნამუსის და პატიოსნების სასწორზე უნდა აწონილ იყოს, უამისოდ ჭიდილი, — საზოგადო სარბიელია, თუ საცალკეო, — რყვნაა და არა წვრთნა ადამიანურ გრძნობისა, ღირსებისა და კაცურ-კაცობისა. ყოველივე მოთავე დასისა, ყოველივე ცალკე წევრი და მომხრე მისი, ყოველივე ეგრეთწოდებული „კენჭოსანი“ ამ სასწორით ხელში უნდა შედიოდეს კრებაში და ამ სასწორით მოქმედობდეს, არჩევანია, თუ სხვა საქმე რამ გასარჩევი და გადასაწყვეტი. ვინც ასე არ იქცევა, იგი ჰღალატობს თავის კაცურ-კაცობას, იგი ჰღალატობს კრებას, საზოგადოებას, ქვეყანას, იგი მჩვარია და არა ადამიანი, თავისთავის პატრონი, თავის საკუთარის ღირსების მქონებელი, მომვლელი და დამცველი.

ჩვენ გვემძიმება, მაგრამ არ შეგვიძლიან არა ვსთქვათ, რომ მითქმა-მოთქმა ორსავე მხარეს ერთნაირად აბრალებს უკადრისის ღონისძიების ხმარებას არჩევანის დროს, და თუ განსხვავებაა რაშიმე, მარტო ამ ღონისძიების მეტნაკლებობაშია და არა უკადრისობის მორიდებაში. ეს ამისთანა სათაკილო და სამარცხვინო ამბები სახელს უტეხს მთელს კრებას, მთელს საზოგადოებას, თვითთულს ცალკე წევრს კრებისას, ჩირქსა სცხებს ჩვენს ადამიანობას, ჩვენს კაცურ-კაცობას. არამცთუ დაჯერება ამ ამბებისა, გაგონებაც-კი გულს უწყლავს ყოველ კაცს, ვისაც-კი გაუგია, რა არის გრძნობა ადამიანის ღირსებისა, თავის სიმალლიდამ ძირს დაშვებული, დაცემული.

აკი ვსთქვით, თუ ჩვენდა სამწუხაროდ, ასში ერთი მაინც მართალი გამოდგა იქიდან, რასაც ჰლაპარაკობენ დღეს, უეჭველია დიდს საგონებელს და სანაღვლელს უნდა მივეცნეთ და ხვალინდელ უარესობის შიშმა უნდა შეგვამრწუნოს. ნაძირალთა გრძნობათა აშლა და ფეხის გადმოდგმა საზოგადო საქმის სარბიელზე პირქვე დასცემს ყველა კეთილსა და თავის ლამით და შლამით წალეკავს ყოველსფერს, რასაც-კი მიეკარება. თუ სამუდამოდ ჩვენი წახდენა, ჩვენი მიწასთან გასწორება არ გვინდა, ამ მხრით უნდა მოვუაროთ ჩვენს თავს, ამ ნაძირალთა გრძნობას გზა უნდა გადავუღობოთ, ვიდრე დროა, თორემ მერე გვიანდა იქნება: ჩვენი საზოგადოებური ღირსება ამ ნაძირალთა გრძნობის ლექ ქვეშ დაიმარხება და მერე მშვიდობით ჩვენო იმედო, ჩვენო სასოებავ ხვალისავ!

ჩვენ შორსა ვართ, რასაკვირველია, იმაზე, რომ ამისთანა სათაკილო და სამარცხვინო საქციელი ან ერთს მხარეს, ან მეორეს თავზე მოვახვიოთ. ჩვენ, როგორც უკვე ვსთქვით, ამისათვის უტყუარი და უეჭველი საბუთი ხელთ არა გვაქვს, ცალიერის სიტყვისა და მითქმა-მოთქმის მეტი, და ცალიერი სიტყვა და მითქმა-მოთქმა ვერაფერი თამასუქია ამისთანა შემთხვევაში. ხოლო ამ მითქმა-მოთქმას ჩვენ ისე ვუყურებთ, როგორც მაგალითს იმისას, თუ რა სიფრთხილით, რა წინდახედულობით, რა სიწმინდით და სიფაქიზით უნდა გამოდიოდეს კაცი საზოგადო საქმეთა სარბიელზე სამოქმედოდ, რომ თვით პირგახეულმა ჭორმა და ნამუსზედ ხელაღებულმა მტრობამ ვერა იპოვოს-რა ხელის მოსაჭიდელები. აქ მცირეოდენი ეჭვიც საკმარისია, რომ ჭორმა და მითქმა-მოთქმამ თავისი საზარელი და დაუნდობელი ქსელი გააბას, რაცგინდ კაცი მართალი იყოს, და ამით პირქვე დაამხოს არამცთუ ღირსება ადამიანისა, თვითონ იგი საქმეცა, რომლის სამსახურად კაცი მოედანს გამოსულა. ესეც კია:

უცეცხლოდ ბოლი არ ავარდებო, როგორც რუსები იტყვიან, და — ვინ იცის — იქნება არც აქ გაუშლია მითქმა-მოთქმას ფრთა უმიზეზოდ, აი ეს არის სამწუხარო და სავალალო.

ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ ქუთაისის ბანკის წევრნი თვით ჩაუფიქრდებიან ყოველს იმას, რაც ამ მითქმა-მოთქმამ მოჰფინა ჩვენში, და ჭორსა და მართალს გამოარკვევენ, რადგანაც იგინი თვით საქმეში დგანან, ყოველს ჭორს თუ მართალს სათავეშივე ჰხედვენ და ამის გამო იმათს თვალს არა უნდა გამოჰპარებოდა-რა. იმედი გვაქვს, რომ, თუ რამ ამ მითქმა-მოთქმისა გამართლდა, იგინი სამართლიანის რისხვითა და წყრომით მსჯავრს დასდებენ იმას, ვისაც უკადრისობა უკადრნია, სათაკილო არ უთაკილნია და სამარცხვინო არ შერცხვენია. ჩვენა გვჯერა, რომ ქუთაისის ბანკის წევრნი ამ ამღვრეულს საქმეს დასწმენდნენ და ქვეყნის წინაშე გამოვლენ იმ საქებურ სახელით, რომელსაც ჰნატრობს ჩვენთვის ყოველი ჩვენი კეთილისმყოფელი, და რომლის მაგალითიც არა ერთხელ უჩვენებიათ ჩვენთვის ჩვენს იმიერ მოძმეებსა, როცა ქვეყნისათვის ზრუნვას და გულისტკივილს თავისუფლად მისცემიან მათდამი უხვად მინიჭებულ მხურვალეებითა და თავგამოდებითა.

ჩვენ-კი ამ მითქმა-მოთქმას ადგილს არ მივცემთ საქმის განსჯასა და განხილვაში. აქამდინაც ხმას იმიტომ არ ვიღებდით, რომ მარტო მაგ ცალიერ მითქმა-მოთქმის ანაბარად ვიყავით და მწერლობას არ შეჰფერის საქმე განსაჯოს და განიკითხოს მარტო მით, რასაც ამბობს და ჰლაპარაკობს ას თუ ათასენოვანი მითქმა-მოთქმა. ხოლო ეხლა, როცა ხელთ ვიგდეთ უტყუარი საბუთები საქმის გამოსარკვევად, ხმის ამოუღებლობა ცოდვად ჩავთვალეთ და აქ მარტო გულახდილობა და პირდაპირი, კუდგამოუბმელი საუბარიღა საჭირო. ჩვენ ეხლა ამ საუბარს შევუდგებით. ჩვენი საგანი ის იქნება, რაც მოხდა და რამაც აწეწა საქმე, როგორც არჩევანების დროს, ისეც მას მერმეთა. ყოველ ამის საბუთები თვითონ წლევანდელ კრებისა, ზედამხედველ კომიტეტის და ბანკის გამგეობის ქაღალდებშია მოქცეული. ჩვენ მარტო ამ საბუთებს წავიმძღვარებთ და ვეცდებით თვითეულის მოქმედება მისდა კუთვნილ ნათელქვეშ დავაყენოთ.

II

ტფილისი, 4 აგვისტო, 1890 წ.

ჩვენ მინამ ვიტყოდეთ რასმე ჩვენსას მასზე — წესიერად მოხდა თუ არა გამგეობის თავმჯდომარის არჩევანი ქუთაისის კრებისაგან, საჭიროა ვიცოდეთ ყოველივე გარემოება ამ არჩევანისა დასაწყისიდან დასასრულამდე. უამისოდ ყოველივე სიტყვა ცალიერი თქმა იქმნება, რადგანაც ხელთ არ გვექნება საბუთი განსჯისა და განკითხვისა. აი როგორ მომხდარა ეს არჩევანი თითონ კრების სიგელის სიტყვით.

არჩევანი გამგეობის თავმჯდომარისა მომხდარა 18-ს მაისს. წინა დღეს, როცა კრებას საიმდღესო საქმეები გაუთავებია, თავმჯდომარეს კრებისას გამოუცხადებია, რომ ხვალ 12 საათზე დაიწყება კრება, რწმუნების წერილებს გადავსინჯავთ და შევამოწმებთ, მას მერმე შევუდგებით არჩევანსაო. კრება, რა თქმა უნდა, დაშლილა იმ იმედით, რომ ხვალ 12-ს საათზე ადრე არ გაიმართება კრებაო. 18-ს მაისს ადრე მოგროვილან კენჭოსნები და ახირებით მოუთხოვნიათ: ეხლავ გაიმართოს კრება, 12-ს საათს ნუღარ მოვუცდითო. თავმჯდომარე ამ ახირებულს თხოვნას დაჰმორჩილებია და 11 საათსა და 15 წუთს კრება გაუმართავს. კრების დაწყების უმაღვე 15-ს კაცს გამოუცხადებია, რომ რწმუნების წერილები გვაქვს და მიიღეთო. თავმჯდომარეს მოუხსენებია კრებისათვის, რომ ყველა რწმუნების წერილი ვერ შევამოწმეთო, რადგანაც აუარებელი წერილია და მათი გადასინჯვა და შემოწმება რამდენსამე დღეს მოინდომებსო. კრების ახირებულ თხოვნის გამო, ამბობს კრების სიგელი, წერილების შემოწმებაც თავდანებებულ იქმნა, მორიგ საქმეთა განხილვაცა, და პირდაპირ შესდგომიან თავმჯდომარის არჩევანს. თვით კენჭის ჩამოტარების დროს, კრების ახირებულ ბრძანებითვე, ახალი რწმუნების წერილები მიუღიათ იმათგანაც-კი ვინც წევრთა სიებშიაც არა ყოფილა ჯერ ჩაწერილი. ამ სახით და წინათ წარდგენილ რწმუნების წერილების ძალით კრებაზე 1455 ხმა შემდგარა. ორს ჩამოუტარებია კენჭი, ერთს უწინდელს თავმჯდომარეს თ. დადიანს და მეორეს ბ-ნ ჩიკვაიძეს, რომელსაც ხმის უმეტესობა ჰრგებია და ამის გამო, წესისამებრ, თავმჯდომარეს ბ-ნი ჩიკვაიძე გამოუცხადებია ამორჩეულად.

ჩვენ ყოველ ამაში ერთის მხრით კრების ახირება გვაკვირვებს და მეორეს მხრით თავმჯდომარის აუხირებლობა. აშკარაა, არც კრებას სცოდნია თავისი უფლება და მოვალეობა, არც თავმჯდომარეს. ან სცოდნიათ, და არც ერთს საჭიროდ არ დაუნახავს მოქცეულიყო თვისდა უფლებისა და მოვალეობისამებრ.

კრება, მართალია, უმაღლესი ორგანოა ბანკის თვითმართველობისა, მაგრამ ნურავის ნუ ჰგონია, რომ იგი ყოვლადშემძლებელი იყოს და რაც ინებოს, იგი ჰქმნას. აქ ყოველს ნაწილს თვითმართველობისას კანონისაგან შემოფარგლული აქვს, რა უფლების პატრონიც არის, და მარტო ამ ფარგალს შიგნით იგი ხელშეუხებელი მბრძანებელია და გამგებელი. 82 მუხლი ბანკის წესდებისა ცხადად გვაჩვენებს, რაზე მიუწვდება ხელი კრებას, რის გაჩხრეკა და განკითხვა აქვს მინდობილი. ამას გარეთ ყოველივე მოქმედება კრებისა თვითნებობაა, ძალმომრეობაა, ყოველ რიგიან კაცისაგან შეუწყნარებელი, შეუფერებელი და წუნდასადები. 82 მუხლი წესდებისა ვალად სდებს არ-მოსულს წევრს, თუ ჰსურს, თვისი მაგიერობა, თვისი ხმა მიანდოს მარტო ან იმას, ვინც თითონ ხმის მქონებელია, ან მახლობელს ნათესავს. ამასთან რწმუნების წერილი უნდა შემოწმებულ იქმნას ორის მოწმისაგან, და წარდგენილ სამის დღის წინათ მაინც, ვიდრე კრება დაიწყებს მოქმედებას. ეს ვალდება 82 მუხლისა ფუჭი სიტყვა იქნებოდა, თუ რომ კანონმდებელს აზრად არა ჰქონებოდა რწმუნების წერილების წინათვე გასინჯვა და შემოწმება, რადგანაც უამისოდ ვერ გამოირკვევა, შეფერებულია თუ არა რწმუნების წერილი მასთან, რასაც ვალად სდებს კანონი. მინამ ეს მუხლი კანონისა არსებობს, კრებას უფლება არა აქვს გაუსინჯავ და შეუმოწმებელ რწმუნების წერილის ძალით ვისმე

აკუთვნოს ხმა, თუ კენჭი, და თუ აკუთვნა, ეგ თვითნებობის, გაუწურთვინელ საზოგადოებურ გრძნობის ახირება იქნება და არა იგი თავდაჭერილი და სამართლიანი გამგეობა საქმისა, რომელიც ჰზადავს და აჩენს მოსაქმის მიმართ ნდობასა და პატივისცემას.

ნუ დავივიწყებთ, რომ კრება უმაღლესი ორგანოა ბანკის თვითმმართველობისა და მით უფრო საფრთხე და საშიშია მისი თვითნებობა და უსამართლოდ ქცევა, იმიტომ რომ, თუ უმაღლესი ორგანო ბანკისა შესაძლებელ ჰხდის ძალმომხრეობით საქმის ასე თუ ისე ბრუნვას, თუ იგი არაფრად ჰხადის კანონს, რომელიც შექმნილია მარტო იმისათვის, რომ ქვეყნის წინაშე უთავდებოს წესიერება და რიგიანობა ბანკის საქმეთა სვლასა, მაშინ ვიღას უნდა მიენდოს ადამიანი? ჩვენ ვშიშობთ, რომ ამისთანა ქცევამ კრებისამ ბანკი არ მოიძნოს და თან არ გადიყოლიოს. მაშინდა გასცენ პასუხი ქვეყანას იმათ, ვინც თავგასულ ჟინისა და ახირების წყალობით კანონი ქვეშ ამოიძო და ეს ერთადერთი საზოგადო საქმე, რომელიც ჩვენ გვეგულებოდა ჩვენდა საწვრთნელად, სარყვნელად გაგვიხდა.

ჩვენ გვიკვირს, იმ ათას კაცში, რომელიც ამ წლებიდან კრებას დაესწრო, ერთი როგორ მაინც არ გამოჩნდა იმისთანა, რომ კრებისათვის თვალი აეხილებინა და ეთქვა: „ამას რას ვჩადით? როგორ ვკადრულობთ, რომ არც-კი გვინდა გავიგოთ, ჩვენთან ერთად ჩვენი მოწილე, ჩვენი მოამაგე, ჩვენი მოძმე მოსულა აქ ჩვენს საერთო საქმეზე ჰოსა და არას სათქმელად, თუ სასაცილოდ ავუგდივართ ვისმე, რაღაც ფარატინა დაუჭერია ხელში და უნდა ჩვენი ღირსება გადათელოს და თავისი საკუთარი ჟინი და თავგასულობა ჩვენდა საერთო სურვილად გადააქციოს. თუნდ ეგეც არ იყოს, თუნდ არავისაც არ ეკადროს ჩვენი მოტყუება, მაინც გაუსინჯველად რწმუნების წერილების მიღება თვითნებობა იქნება და რას იტყვიან ჩვენზე: აი, ერთად-ერთი საზოგადო საქმე ახარიათ, ერთად-ერთი საქმე აუჩენიათ, და აღარც წესს დაგიდევენ, აღარც რიგს, აუღიათ და რაც ჟინსა და ახირებას მოუწადინებია, იმას სჩადიან. არა, ნუ ვიქმთ მაგას, ნუ გავიტებთ სახელს, ჭორსა და მითქმა-მოთქმას მიზეზს ნუ მივცემთ, რომ თავისი ჭუჭყიანი კბილი ჩაგვკიდოს და შეგვწამოს რამ. ამას ითხოვს ჩვენი საკუთარი ღირსება, მართებულობა, ჩვენი საზოგადოებური პატიოსნება, საზოგადოებური მაღალზნეობა და მოვალეობა“.

მეორეს მხრით გვაკვირვებს ქცევა თვით კრების თავმჯდომარისა. კანონითა და ყველგან მიღებულ ჩვეულებით, თავმჯდომარეა სრული გამგებელი კრებისა, ხელშეუვალი მიმცემი რიგისა და წესისა. არავის ნება არა აქვს ურჩობა რამ გაუწიოს თავმჯდომარეს, რაკი თავის თანამდებობას ასრულებს. ყოველი წევრი კრებისა ცალკე და თითონ კრებაც საერთოდ ხმაამოუღებლივ უნდა ემორჩილებოდეს თავმჯდომარის დანადგენს: თუ ვინმე აუხირდა, ნება აქვს განამეოს და კრებიდამ გარეთაც გააყვანინოს, ნება აქვს თითონ კრებაც გააუქმოს, თუ სხვა გზა არ არის რიგისა და წესის ჩამოსაგდებლად. ამ სახით თავმჯდომარე სრული და ხელშეუვალი მმართველია და გამგებელი კრებისა.

ვსთქვათ, კრებამ მართლა ახირებით ითხოვა, რომ 12-ს საათზედ კი არ დაიწყოს თავისი მოქმედება, როგორც წინა დღეს გამოცხადებინა თვით თავმჯდომარეს, არამედ თითქმის

ერთი საათის წინათ; ვსთქვათ, ერთი კაციც არ გამოჩნდა იმოდენა ხალხში, რომ წამომდგარიყო, თავის თავის ღირსებაც დაეფარა, კრებისაც და თავმჯდომარისაცა და ეთქვა: ეს რა ამბავია? რა უწესობა და ურიგობაა, რომ 12 საათზედ მოწვეულია საკრებულოდ საზოგადოება და 11-ს საათზე-კი თვით კრებასა ვმართავთ. გვაოცებს, როგორ დაუთმო თავმჯდომარემ კრებისამ თვისი უეჭველი უფლება და დაემორჩილა ახირებას ზოგიერთისას, თუნდ მთელის ერთიანის კრებისას! იმათ რა პასუხს აძლევდა, რომელთაც, თავმჯდომარის გამოცხადებისამებრ, გულში ედვათ მოსვლა 12-ს საათზე კრებაში მონაწილეობის მისაღებად და ამ დრომდე შინ არხეინად ისხდნენ იმ იმედით, რომ მანამდე არა მოხდება-რაო.

იქნება სთქვან, ერთი საათი გინდ წინ იყოს, გინდ უკან, რა თაბაუთიაო. სცდება, ვინც ამით ჩააფუჩჩებებს ამ არსებითს შებღალვასა და შეძუთვას კრების წევრთა უფლებისას. ერთი საათიც საკმაო ხანია, რომ ერთის უჯერო განზრახვის მოწადინებმა ერთად თავი მოიყარონ, თავმჯდომარეს ხელდახელ კრება გაამართვინონ და საქმე გადაწყვიტონ სხვების დაუკითხავად, მოპირისპირეების დაუსწრებლად. აი, სხვა რომ არა ვსთქვათ-რა, მარტო ამის შიშით გამოუცხადებლივ დანიშნულ დროს შეცვლა არასგზით შესაწყნარებელი არ უნდა იყოს.

ეს ერთი. მეორე, როგორ იპატიო თავმჯდომარემ დარღვევა იმ ცხადის კანონისა, რომ რწმუნების წერილი სამის დღის წინათ მაინც, ვიდრე კრება დაიწყება, წარმოდგენილ უნდა იქმნას გამგეობაში, და ამის მიუხედავად თავმჯდომარემ თვით კენჭის ჩამოტარების დროს წარდგენილი წერილები მიიღო იმათგანაც კი, ვინც წევრთა სიებში ჩაწერილნიც არა ყოფილან. კრებამ ინება და თავმჯდომარე რას იქმნაო, იტყვიან. როგორ თუ კრებამ ინება? კრებას რომ ენება და მოეთხოვა, ბანკის კასა გააღე და ფულები ჩვენ დაგვირიგეო, ნუთუ ამ თხოვნას, თუნდა დიდის ახირებითაც გამოთქმულს, დაემორჩილებოდა თავმჯდომარე, აქაო და ნებაა კრებისაო. კანონი თვით კრებაზე უმაღლესია და იქ, საცა კანონია, თავმჯდომარემ ხმაც არ უნდა ამოაღებინოს კრებას. ეს მისი პირდაპირი მოვალეობაა.

ან ოთხას-ხუთასი, თუ ამაზე მეტი, რწმუნების წერილი როგორ ამოქმედა თავმჯდომარემ გაუსინჯავად და შეუმოწმებლად? მართალია, სიგელშია მოხსენებული, რომ ეს მოხდაო „по настоящему требованию собрания“, მაგრამ განა თავმჯდომარე ამ „настоятельное требование“-ს კრებისას ვერ მიაგებებდა „настоятельное требование“-ს კანონისას და ვერ იტყოდა, რომ მე ნებას არ მივცემ კრებას ყოველივე ფარატინა აქ ვექილობის საბუთად ამოქმედოს, ვიდრე ჯეროვანის გზით არ გამოირკვევა, რომ იგი მართლა რწმუნების წერილია, ბანკის წევრისაგან გამოღებული, და ბანკის წევრსა ან მის მახლობელს ნათესავსა აქვს მიღებული?

ან თვით კრებამ როგორ შეიშვნია, როგორ შეიფერა, — ამაზე უფრო მეტს ვიტყვით, — როგორ იკადრა, რომ რიგიანობა, წესიერობა გადათელა, გაუსინჯველ, შეუმოწმებელ რწმუნების წერილების ძალით საზოგადო საქმეში ვისმე ხმა აკუთვნა და მითი, მოქმედება მთელის

კრებისა საერთოდ და თითოეულის წევრისა ცალკე საეჭვოდ გახადა, ჭორსა და მითქმა-მოთქმას პირში მისცა ბრალიანისა და უბრალოს თან გასატანად.

ჩვენ ყოველს ამას არ დავიჯერებდით, თუ ამისი საბუთი, დაწერილი და თვით კრების თავმჯდომარისაგან ხელმოწერილი, წინ არ გვედვას, კიდევ ვიტყვი, იმ ათას კაციან კრებულში ერთმა მაინც როგორ არ იგრძნო მთელი უკეთურობა, მთელი წინდაუხედაობა, მთელი უკადრისობა ამისთანა საქციელისა, რომელიც უფრო მუშტის გამაღიანებასა და ძლევამოსილობასა ჰგავს, ვიდრე ჭკვადამჯდარ გონიერების განსჯასა და განკითხვას? როგორ ერთი ვინმე არ აიმღვრა სულითა და გულით და სამართლიანის რისხვა-ჭექით არ აუხილა კრებას თვალი ამისთანა საქციელზედ? ჩვენდა სამწუხაროდ, კრების სახელით შემდგარს სიგელში კვალიც არ არის იმისი, რომ ამისთანა ამბავი შეენიშნოს ვისმე და ხმა ამოედოს. ხუმრობაა, საზოგადო საქმის გადაწყვეტილებაში ოთხას-ხუთასი ხმა ერიოს და არ იცოდნენ კი, ეს ამოდენა ხმა ვისია, საიდან არის და როგორ არის დაჩემებული!

რა გამოვიდა ეხლა ყოველ იმისაგან, რომ ამ უწესოებამ ხმაამოუღებლივ ჩაიარა და არც კრება და არც მისი თავმჯდომარე თავთავის დანიშნულებას არ მიჰყვნენ. ისა, რომ როცა არჩევანი გათავდა, მხოლოდ მას მერმედ დაინახეს თვისი ნახტომი. დამარცხებულები მხოლოდ ეხლა სწამებენ გამარჯვებულებს, თქვენ გაიმარჯვეთ იმისთანა რწმუნების წერილების შემწეობით, რომელნიც, თუ გასინჯულ ყოფილიყვნენ, გაბათილდებოდნენ, როგორც უწესურად შედგენილნიო. რატომ ესეთივე ცოდვა დამარცხებულებს არ უნდა მოეკითხოთ? ეგ დალოცვილები, მაშინ სად იყვნენ, როცა სხვებთან ერთად იმახოდნენ კრებაზედ: არ უნდა გასინჯვა წერილებს, გაუსინჯავად მივიღოთო! და თუ ამას არ იმახოდნენ, ხმაამოუღებლივ რათ ჩაატარეს ეს ამისთანა ამბავი? თუ მართლა რწმუნების წერილებში ზოგიერთი, ან სულ ერთად გასაბათილებელი იყო და ამასში დამარცხებულნი უცოდველნი იყვნენ, მათი საკუთარი ანგარიში მაინც ხმას ამოაღებინებდა, რომ სხვა არა ყოფილიყო-რა. სჩანს, ყველა ამ წერილების იმედზედ ყოფილა, ვნახოთ კენჭი რას იტყვისო, და მერე ჩვენ ვიცითო. ნუთუ ურემი რომ გადაუბრუნდათ, მარტო მაშინ დაინახეს გზა და საფლობი!..

ბრალი ეხლა თანასწორად ყველას ედება და ყველამ უნდა იტვირთოს ის მძიმე პასუხისგება, თუ ვინცობა ამისთანა უწესობამ ბანკის საქმე პირქვე დაამხო. ეს პირქვე დამხოვა ადვილად მოსალოდნელია, თუ რომ უკეთესმა ნაწილმა ბანკის საზოგადოებისამ მთელი თვისი მხნეობა არ იხმარა, მთელი გულწრფელი და უანგარო სიყვარული საქმისა არ მოიშველია, და ეს უკადრისი, უვარგისი „მეობა“ არ განდევნა ბანკის საქმეებისაგან და მარგებელი და პატიოსანი „ჩვენობა“, ეხლა ამ წინდაუხედავ „მეობისაგან“ მიწასთან გასწორებული, ფეხზე არ წამოაყენა მთელის მისის სახელითა და დიდებით. ყველამ უნდა დააჩუმოს თავზე ხელაღებული „მე“ საცა სასახელო და სადიდებელი „ჩვენ“ უნდა ჰლაღადებდეს. უამისოდ ეს ერთად-ერთი საზოგადო საქმე, რომელიც ქვეყნის სიყვარულმა შეჰქმნა ჩვენში და იმედი გვქონდა, რომ ქვეყნის სიყვარულივე ძუძუს მოაწოვებს და გაზრდისო, ჩვენისავე ხელით სამარეს გაითხრის და ჩვენს სახელს შეაზარებს ჩვენთა შვილთა და მომდევართ.

ჩვენ აქ უწესოება კრებისა ვახსენეთ არა იმისათვის, რომ მის განაჩენების შეწყნარება არა გვწადდეს. ვიდრე ეგ განაჩენები არსებობენ და ჯეროვანის გზით არ გაბათილდებიან, — თუ საამისონი არიან, — იმ დრომდე ჩვენ ნება არა გვაქვს იგინი არ შევიწყნაროთ, არ ვიყაბულოთ. ხოლო ჩვენ გვსურს, რომ ამისთანა უწესოებას შემდეგში მაინც ადგილი აღარა ჰქონდეს და მით მოქმედება კრებისა ყოველ ეჭვს გარეშე იყოს. უამისოდ ბანკის საქმეთა სვლა შეუძლებელია. ეხლა-კი მეტი გზა არ არის, კრების განაჩენებზედ უნდა დავდგეთ და იმის დანადგენს საერთოდ, და არჩევანების შესახებ ცალკე, უნდა დავემორჩილნეთ.

მით უფრო, რომ ეხლა საქმე ამ განაჩენების გაუქმებაზედ არ არის მიმდგარი და არც ეს გარემოება აწუხებს ყოველს ჩვენს გულშემატკივარს. საგანი ეხლანდელის გამწვავებისა და განსაცდელისა სულ სხვაა, ეს საგანი იგი განხეთქილებაა, რომელიც ჩამოვარდა ზედამხედველ კომიტეტსა და გამგეობის ახალ თავმჯდომარის შორის მას მერმე, როცა კრებამ თავისი გაათავა და დაიშალა. აქ არის იგი ტკივილი, იგი იარა, იგი მუწუკი, რომელიც ზედ ააჩნდა მთელს ტანს ბანკისას და ჰლამის ბანკი თან გადიტანოს, თუ თავის დროზე სიფრთხილით და გონებადადებით არ გამოირწყო და თუ ბანკის კეთილის მოსურნეთ არ გამოიჩინეს იგი მხნეობა და მედგრობა, რომელიც ერთადერთი სახსარია ამისთანა განსაცდელისაგან მშვიდობით გადარჩენისათვის.

III

ტფილისი, 7 აგვისტო, 1890 წ.

ადვილად ასაკინძი და გამოსარკვევი არ არის იგი საოცარი, დაუჯერებელი ამბები, რაც არჩევანის შემდეგ ქუთაისის ბანკში მოხდა და რამაც ისეთნაირად არია და აჭიჭყნა საქმე, რომ ბანკს თითქმის ორმოს უთხრის გადასაჩეხად, და ისინი-კი, ვისის მოწყალებით ამ განსაცდელში ჩავარდა ბანკი, მარტო იმის ცილობაში არიან, ღრამატიკა მე უფრო უკეთ ვიცი, თუ თქვენაო. ამ ამბებში ბევრი რამ სასაცილოა, რომ ასე სამწუხარო არ იყოს, რადგანაც აქ საზოგადო საქმეა ჩარეული, ბევრი რამ მეტია, ბევრი რამ მარტო ენის ქავილისაგან არის ცუდუბრალოდ ჩართული, და უფრო უხეირო და ფეხმოკლე ფანდებსა ჰგავს, ვიდრე პატროსანს სურვილს საქმის ახსნისას, საქმის დახსნისას განსაცდელისაგან.

ყოველ იმას, რაც ამ ამბებში მეტია და ცუდუბრალოდ მიდებ-მოდებული, რომ ყური ვათხოვოთ, გეგონებათ განგებ დანაძლევებულან, საქმე ისეთს კვამლსა და მჭვარტლში გაჰხვიონ, რომ მისი არც თავი სჩანდეს, არც ბოლო. არსებითი დედაგული საქმისა ბნელ კუთხეში მიაგდეს, ადამიანის საღს თვალს მიუმალეს და ეხლა „მე თუ შენაობის“ საქანელაზე ჰქანაობენ და „მე ვარ და ჩემი ნაბადი“-ს ხმაზე ბუქნას უვლიან. საზოგადოება უყურებს და ჰკვირობს, — ეს რა ამბავი ეწვია, ეს რა ხათაბალაში გაება ბანკის საქმე, ადამიანის გონება თავის კოჭაკებს მოსწყდა და თავდაყირა დაეკიდა, თუ სხვა რამ ღვთის წყრომაა ჩვენზე მოვლენილიო.

თითონ დედაგული, ანუ, უკეთ ვსთქვათ, ღერო საქმისა, მეტად სადაა და ურთული, მეტად ადვილად დასანახია მთელის მისის სიგრძე-სიგანით, თუ ჩამოვაცლით ყოველ იმას, რაც მეტია და რაც უფრო მიდებ-მოდებას და გამძვრენ-გამომძვრენის ფანდებსა ჰგავს, ვიდრე საქმის თვალსაჩინად დაყენებას.

19-ს მაისს ქუთაისის ბანკის კრებამ გაათავა თავისი საქმეები და დაიშალა. თანახმად არჩევნისა, ძველი თავმჯდომარე გამგეობისა გადადგა და ახალმა დაიჭირა თავისი თანამდებობა. ორი ახლად ამორჩეული წევრი ზედამხედველ კომიტეტისაც თავ-თავის ადგილას დასხდნენ. ყოველ ამის მნახველს კაცს ეგონება, რომ საქმე ჰლამის თავის ჯეროვანს გზაზედ დადგომასა და სვლასაო. 29 მაისამდე ეგრეც იყო, ხოლო ამ დღეს ზედამხედველ კომიტეტს მიერთვა არზა, ექვსის კაცისაგან ხელმოწერილი. ჩვენ ამ არზის საგანს მოკლედ მოვიხსენიებთ, მით უფრო, რომ აქ ამ არზას დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, და თუ საჭიროდ დავინახეთ მისი ხსენება, მარტო იმისათვის, რომ იგი ტყუილუბრალოდ ხელზე დაიხვიეს და ჰსურთ საბუთად გამოიყენონ.

ამ არზაში სწერია, რომ გთხოვთ შემდეგი გარემოებანი შეამოწმოთ და შემოწმების ასლი (კოპიო) მოგვცეთო: 1) რომ დღეს-აქამომდე არც ერთი განაჩენი კრებისა არ არის დაწერილი და სიგელში მოქცეული, 2) რომ არც ერთი რწმუნების წერილი არ იყო წარდგენილი გამგეობაში სამი დღის წინათ კრების დაწყებამდე, როგორც წესდება ჰთხოულობსო, 3) რომ თავმჯდომარემ კრებისამ საქვეყნოდ გამოაცხადა, რწმუნების წერილები გარჩეულნი და შემოწმებულნი არ არიანო და მაინც ეს წერილები ამოქმედაო, 4) რომ დანიშნულ საათზე ადრე თავმჯდომარემ მოახდინა კრებაო. ბოლოს მოარზენი ითხოვენ, რომ თუ ყოველივე ეს მართალი აღმოჩნდა, ზედამხედველი კომიტეტი მოვალეა ყოფილი საზოგადო კრება კანონიერად არ იცნოს და ყოველი მისი განაჩენი გააუქმოს და ახალი კრება მოიწვიოსო.

30-ს მაისს, ესე იგი ამ არზის მეორე დღეს ზედამხედველ კომიტეტს დაუდგენია, ხსენებულ არზაში მოხსენებული გარემოებანი გამოირკვეს და „вопрос оставить открытым доследующего собрания комитета“. 31-ს მაისს იმას მოარზეთა შეუტანიათ კომიტეტში სხვა ახალი არზა და უთქვამთ, რომ ჩვენი წინანდელი საჩივარი შეეხება მარტო იმ განაჩენებს კრებისას და არჩევანს, რომელნიც კენჭის ყრით გადასწყდაო.

2-ს თიბათვეს შეყრილა ზედამხედველი კომიტეტი, ხელახლად მოუსმენია თვის თავმჯდომარისაგან მოხსენება იმ არზების თაობაზე, რომელიც ექვსმა კაცმა წარუდგინა 29 და 31 მაისს, და დაუდგენია: გადისინჯოს ყველა, რაც რწმუნების წერილები იყო წარდგენილი წლევეანდელ კრებაში — для обнаружения правильности полномочий, მიენდოს ეს საქმე კომიტეტის წევრს ან ნ. ლორთქიფანიძეს, ეთხოვოს დაუხანებლივ შეუდგეს ამ შრომას და, რაც აღმოჩნდება, მოახსენოს კომიტეტსა. მთელს კრებას კომიტეტისას, ექვსის წევრისაგან შემდგარს, ხელი უწერია ამ განაჩენზე უარის უთქმელად, და მამასადაძმე, უეჭველი ყოველის წევრის აზრი და სურვილი ესა ყოფილა.

ბ-ნი ლორთქიფანიძე შესდგომია თვისდა მინდობილ საქმეს და 5 ივნისს გადაუცია კიდეც გამგეობისათვის კომიტეტის განაჩენი 2 ივნისისა, მაგრამ, როგორც სჩანს, გამგეობას არ დაუნებებია რწმუნების წერილები. საქმის სისრულისათვის საჭიროა მოვიხსენიოთ, რომ 6 ივნისს შეუტანის ქალაქი გამგეობაში 125 კაცს, რომელნიც ამბობენ, რომ ჩვენ შევიტყეთ, ვითომც კომიტეტს მიუღია თავის-თავზე უფლება განიკითხოს მოქმედება უკანასკნელის კრებისა, რომელიც უმაღლესი ორგანოა და არ ექვემდებარება მისგანვე დაყენებულ ზედამხედველ კომიტეტის ზედამხედველობას, ამიტომ ვიწვევთ გამგეობას წესდება არავის დაარღვევინოს და უფლება საზოგადო კრებისა ხელშეუხებელ ჰყოს; ეს ჩვენი განცხადება ეუწყოს კომიტეტსა და თუ იგი მაინც თავის მინდობილობის საზღვარს გადავა, ყოველივე მოხსენდეს საზოგადო კრებასაო.

7 ივნისს ახალს თავმჯდომარეს ბ-ნ ჩიკვაიძეს მოუხსენებია გამგეობისათვის ბ-ნ ლორთქიფანიძის მინდობილობაცა და ზემოხსენებული განცხადებაც 125 კაცისა, და გამგეობას დაუდგენია, რომ რადგანაც ეს ორი ქალაქი ისე მჭიდროდ დამოკიდებულნი არიან ერთმანეთზე, რომ საგანი პირველისა არ უნდა იქმნას გადაწყვეტილი, ვიდრე გამგეობას არ ეცოდინება რას იტყვის კომიტეტი მეორე ქალაქის გამო, ამიტომ აღსრულება იმისი, რაც ბ-ნ ლორთქიფანიძემ ითხოვა, დარჩეს სამერმისოდ (оставить открытым) და ასლი ამ განაჩენისა გადაეცეს კომიტეტს ხსენებულ ქალაქებთან ერთად.

11 ივნისს თავმჯდომარეს კომიტეტისას მოუხსენებია, რომ გამგეობამ არ შეასრულა განაჩენი კომიტეტისა და არ დაანება ბ-ნ ლორთქიფანიძეს რწმუნების წერილებიო. ამის გამო კომიტეტმა დაადგინა — ხელახლად მოეთხოვოს გამგეობას სამის დღის განმავლობაში შეასრულოს განაჩენი კომიტეტისა 2 ივნისისა, და იმის შესახებ-კი, რომ ამ აღსრულებლობის უადგილო მიზეზი უჩვენებია გამგეობას თავის 7 ივნისის განაჩენში, ცალკე ვიქონიოთ სჯაო. ამ ხანად ხუთის წევრისაგან სამს ერთხმობით მოუწერია ხელი ამ განაჩენისათვის და ორს-კი განაჩენზე დაუწერია, რომ ამას წინათ კომიტეტმა მოისურვა რა გადახილვა რწმუნების წერილებისა, სახეში უმთავრესად ისა ჰქონდაო, რომ შეიტყოს საქმის ვითარება და შემდეგისათვის რაიმე წესი გამოარკვიოს იმ ბოროტმოქმედების თავიდან ასაცილებლად, რომელიც აწ არსებულ წესს რწმუნების წერილობით ვექილობას მოსდევსო. ის-კი, — შეუდგება თუ არა კომიტეტი აღმოჩენილ საბუთების ძალით წლევიანდელ კრების განაჩენების გაუქმებას, განუსჯელი და გადაუწყვეტელი დარჩაო. ამიტომ და იმის გამოც, რომ საქმემ ასეთი მიმართულება მიიღო, ამბობს ამის დამწერი წევრი ბ-ნი ლოლუა, აუცილებელ საჭიროებად მიმაჩნიაო: 1) ეხლავ გადაწყდეს, — კომიტეტი სცნობს თავის თავს იმ უფლების მქონებლად, რომ განიკითხოს და გააუქმოს საზოგადო კრების განაჩენები და 2) შეუდგეს და განიხილოს რწმუნების წერილები და მთელი წარმოება საქმეთა ბანკის დაარსების დღიდან აქამომდე. ამას ხელს აწერს წევრი კომიტეტის ბ-ნი ლოლუა, და წევრივე ბ-ნი ჯორჯიკია, რომელიც ამბობს, თანახმა ვარ ბ-ნ ლოლუას აზრისაო.

21 ივნისს ზედამხედველ კომიტეტმა, მოისმინა რა მოხსენება თავის თავმჯდომარისა მასზე, რომ დღეს-აქამომდე გამგეობა ბანკისა არ ასრულებს კომიტეტის განაჩენებს 2 და 11

ივნისისას, დაადგინა: წესდების (§ 78, მუხლი 15) ძალით აღძრას საქმე შესახებ გამგეობის წევრთა და მის თავმჯდომარის პასუხისგებისა, ამ უკანასკნელთ მოეთხოვოს პასუხი, და ამისათვის ორი დღე ვადა მიეცეთ ამ დროიდან, როცა ამის განაჩენს მიიღებენ[*].

გამგეობამ 25 ივნისს თავისი პასუხი წარუდგინა კომიტეტს, და ამ პასუხის შედეგი ის იყო, რომ კომიტეტმა 2 ივლისს განაჩინა, გადაყენებულ იქმნას გამგეობის თავმჯდომარე ბ-ნი ჩიკვაიძე თანამდებობისაგან, ეს განაჩენი წერედგინოს განსასჯელად საგანგებო საზოგადო კრებას, რომლის მოსაწვევად დაინიშნოს 2 სექტემბერი, და დანარჩენ წევრთა პასუხისგების საქმე გაუქმდეს. ამ განაჩენზე ორს წევრს ხელი მოუწერია და არა ჩაურთავს-რა, სამს დანარჩენთ წევრთა შორის ერთს ჩაუწერია, მე ჩემს ცალკე აზრზე ვდგევარ შესახებ გამგეობის თავმჯდომარის პასუხისგებისა და სასჯელისაო, ორს-კი მოკლედ დაუწერიათ: ჩვენ ცალკე აზრისანი ვართო.

16 ივლისს წევრმა კომიტეტისამ ბ-ნ ლოლუამ კომიტეტში განცხადება შეიტანა და სხვათა შორის ამბობს, რომ კომიტეტის უკანასკნელ კრებაზე ოთხი სხვადასხვა აზრი შესდგა შესახებ გამგეობის თავმჯდომარის ბ-ნ ჩიკვაიძის პასუხისგებისა, და, მაშასადამე, ამის შესახები განაჩენი ხმის უმეტესობით არ არის დადგენილიო, ამის გამო მე ჩემის მხრით საჭიროდ ვრაცხ იგი განაჩენი ხელახლად გასინჯულ იქმნასო.

ჩვენ ჯერ-ხანად ამაზე შევწყვეტთ ჩვენს საუბარს. მართალია, ყოველივე ეს, რაც აქ მოვიყვანეთ, წასაკითხად და მოსასმენად მოსაწყენია, მაგრამ მეტისმეტად საყურადღებო მაგალითი კია იმისი, თუ რა გზით შესაძლოა მარტივი, ადვილად დასანახი და გასათავებელი საქმე კაცმა ასჭიკყნოს და ცუდუბრალოდ გააჭიანუროს.

IV

ტფილისი, 8 აგვისტო, 1890 წ.

ჩვენ წინა მეთაურ წერილიდან ვნახეთ რა ცუდუბრალო წრიპინი ასტყდა კალმებისა ქუთაისის ბანკის უკანასკნელ საქმისა გამო იმათ შორის, ვინც მახლობელნი გამგებელნი არიან ბანკისა, და ვინც, მაშასადამე, საზოგადოებისაგან მინდობილ საქმეს უნდა აკეთებდნენ და არა კალმებს აწრიპინებდნენ საჩხირკედელაოდ. ყოველივე ეს რომ ცხრილში გავატაროთ, დავანიავოთ, ჩალა-ჩულა ნიავს გავატანოთ და დასარჩენი დავანარჩუნოთ, რა ურთული, რა სადა და მარტივი საგანი დაგვიდგება თვალწინ განსაკითხად, ოღონდ-კი სურვილი ყოფილიყო საქმე ისე დაენახათ, როგორც არის და არა ცდილიყვნენ ბანზე სიტყვის აგდებას. საქმე მთელის მისის სიგრძე-სიგანით ადამიანის ხელის გულზე დაეტევა და ხელის გულსავით ცხადი და აშკარაა.

ზედამხედველმა კომიტეტმა მოითხოვა რწმუნების წერილები, რომელნიც წლევანდელ კრებაში წარდგენილ იყვნენ და რომელნიც როგორღაც ხელთ ჩავარდნია ახალს

თავმჯდომარეს გამგეობისას, და ბ-ნი თავმჯდომარე არამცთუ ამ წერილებს, წევრთა სიებსაც-კი აღარ ანებებს ჯერ თითქმის მთელის გამგეობის სახელითა და მერე თავის საკუთარით. აი ავი და კარგი ამ საქმისა, აი დედაგული მისი რაშია. ერთი გვიბრძანეთ, აქ რა დიდი ლარი და ხაზილა უნდოდა, რა გაბმა-გამობმა, რა ღობე-ყორეს მოდება, რა ბანზე სიტყვის აგდება და გაძვრენ-გამოდვრენა. აქ ერთის მხრით კანონიერი ქცევია, მეორეს მხრით ყოვლად უკანონო და არასგზით არ შესაწყნარებელი ურჩობა.

აქ თუ საკითხავია რამ, მარტო ისა, რომ აქვს თუ არა ზედამხედველს კომიტეტს ნება და უფლება რაიმე სიგელი ბანკისა საერთოდ და რწმუნების წერილები საკუთრივ მოითხოვს ერთის მხრით, და მეორეს მხრით ჯერ გამგეობას ერთად, და მერე მის თავმჯდომარეს ცალკე, კანონი და საბუთი რამ მიუძღოდა, რომ გაუჯიუტდა და მოთხოვნილი არ დაანება? გამგეობა ერთად და მისი თავმჯდომარე ცალკე მოვალენი არიან ყოველივე კანონიერი განაჩენი ზედამხედველ კომიტეტისა ხმაამოუღებლივ ასრულონ, თუ არა ჰსურთ პასუხისგებაში მიეცნენ. ამას აშკარად ამბობს § 78 წესდებისა, რომ ზედამხედველს კომიტეტს არამცთუ აქვს უფლება, მოვალეობა ადევს წესიერად სვლას ბანკისას დღედაღამ თვალყურს ადევნებდეს, მის სარგებლობას ჰზრუნავდეს, წესდების ასრულებას სცდილობდეს, და თუ ავი რამ შეამჩნია, ჯეროვანი ღონისძიება იხმაროს ამ ავის ასაცილებლად, ის აშკარადა სჩანს § 78-ს მეთექვსმეტე მუხლიდამ.

მაშ როგორ და რა გზით შეასრულებს კომიტეტი ამ დიდს მოვალეობას, თუ ბანკის ქალაქდების გასინჯვის ნება არა ჰქონდეს? ზედამხედველმა კომიტეტმა დაინახა, — აქ სულ ერთია სხვამ დაანახვა, თუ თითონ თავისით დაინახა, — რომ წლებანდელ კრებაში უწესოება იყო: რომ ჯეროვანი რწმუნების წერილები არ იყვნენ წარმოდგენილნი, და მოიწადინა ამ რწმუნების წერილების გადახილვა, ვსთქვათ, თუნდ იმ აზრით, რომ აღმოაჩინოს ავკარგიანობა ვექილობისა, — ნუთუ ვინმე იტყვის, რომ ამისი უფლება არა აქვს კომიტეტს, ესე იგი იმ კრებულს, რომელსაც კანონი ვალად სდებს თვალყური ადევნოს წესდების აღსრულებას, და თუ ბოროტმოქმედებაა რამ, მიიღოს შესაფერი ღონისძიება ამ ბოროტმოქმედების განსაძევად. ნუთუ შესაძლებელია აქ ორი სხვადასხვანაირი აზრი კაცმა იქონიოს, თუ განგებ კაცი გონების თვალს არ დაიხშობს! ნუთუ შესაძლებელია, — რომელსამე წევრმა ზედამხედველ კომიტეტისამ ამ უექველის უფლების შებღალვა არ ითაკილოს, ყური მოიყრუოს, თვალი დაიხუჭოს ამისთანა საქციელზე, რომელიც ერთის მხრით სრულად აუქმებს ზედამხედველობას კომიტეტისას და მეორეს მხრით აბატონებს თვითნებობას, ურჩობას, უჯათობას გამგეობისას, თუ მის თავმჯდომარისას.

იმის მაგიერ, რომ ჯეროვანის გულისწყრომით თავი გამოიდოს ამ შებღალულ უფლების აღსადგენად, ამ თავდაუჭერელ თვითნებობის განსადევნად, კომიტეტის რომელსამე წევრმა განა რაღაც ფარატინები უნდა სწეროს სიტყვის ბანზე ასაგდებად? მაშ რა არის, თუ სიტყვის ბანზე აგდება არა, ბ-ნთ ლოლუას და ჯორჯიკიას ცალკე აზრი, 11 ივნისს განაჩენზე[*] ზედმიწერილი? აქ საკითხი ის იყო, გამგეობა თუ თავმჯდომარე მისი ეურჩება ჩვენს კანონიერს განაჩენსა და რა უნდა ვქნათ, ეს ორი წევრი კი მოჰყოლია და იძახის: ჯერ

გადავსწყვიტოთ, ნება გვაქვს, თუ არა საზოგადო კრების განაჩენები განვიკითხოთ და გავაუქმოთ, და თუ მაინცდამაინც არ იშლით წლევანდელ რწმუნების წერილების გადახილვას, მაშ საჭიროა წინანდელი წერილებიც და მთელი საქმეები ბანკისა დასაწყისიდან დღევანდლამდე სულ ერთიანად გადავსინჯოთო. ძალიან კარგი, რატომ არა, მაგრამ ერთი მეორეს რას უშლის? ახლა გამგეობას, თუ მის თავმჯდომარეს, რომ ეს ამოდენა საქმეები კვლავაც არ დაენებებინა, ნეტა მაშინ რაღას იტყოდნენ ეს ორი ცალკე აზრის წევრნი? ეს ამბავი ამნაირ გამგეობისაგან, ამისთანა თავმჯდომარისაგან, ხომ ადვილად მოსალოდნელია, ადვილად საგულვებელი, იმიტომ რომ მაგალითი თვალწინ ჰქონდათ.

ნუ დაივიწყებთ ამასაც, რომ 2 ივნისის განაჩენისაგან სჩანს, რომ ამ ორ წევრსაც სხვებთან ერთად საჭიროდ დაუნახავთ წლევანდელ რწმუნების წერილების გადახილვა და სხვებთან ერთად მოუთხოვნიათ ეს წერილები და, როცა გამგეობას ურჩობა გაუწევია და ეს წერილები არ დაუნებებია, მხოლოდ მაშინღა შარსავით მოუდვიათ, რაღა მარტო წლევანდელ წერილებს გადაჰკიდებინართ, თუ ეგრეა, მთელი საქმეები ბანკისა გადავსინჯოთ თავიდან ბოლომდე და მასთან ერთად წინანდელი რწმუნების წერილებიცაო. ეს აქ რა მოსატანი და ჩასართავია, თუ კაცს გული გულის ადგილასა აქვს და თუ გონება სხვაგან არ უქრის. ნუთუ უფიქრიათ, — კომიტეტი ამ შრომის სიდიდეს შეუშინდება და წლევანდელ წერილებსაც ამის შიშით თავს დაანებებსო? სხვა რა აზრი უნდა ჰქონდეს ასეთს შებრუნებას სიტყვისას, ასეთს სამატსა და ჩასართავს იქ, საცა ლაპარაკია, გამგეობა ვერ გვანებებს წერილებსა და რა ვქნათო. უკაცროდ-კი ვართ და ყოველ ამაში ყველაფერია, გარდა გულწრფელობისა და საქმის სიყვარულისა.

ან რა საჭირო იყო, რომ 125 კაცი მოცლილა და გამგეობისათვის უთხოვნია, არიქა, საზოგადო კრების უფლებას ემუქრებიან, ამ უფლების ჩამორთმევას ჰლამიან, და აბა, თუ კაცები ხართ, თავი გამოიდეთ და საზოგადო კრების ციხე-ქალაქი გაიმაგრეთო. მერე ვინ ემუქრებოდა, ვინ ჰლამობდა, რომ ტყუილუბრალოდ გარჯილა, ერთი და ორი კაცი კი არა, მთელი ას ოცდახუთი? ნუთუ ზედამხედველი კომიტეტი, ესე იგი ის მათ მიერვე რჩეულთა კრებული, რომელსაც, როგორც თვითონ იმათვე, ისეც მთელმა საზოგადოებამ მიანდო, თვალყური გეჭიროს, რომ წესი და რიგი, საზოგადო სარგებლობა არავინ საერთოდ და გამგეობამ საკუთრივ არ მოიდნოს და ქვეშ არ ამოიდოსო? როგორ? ვის მეთვალყურედაც დანიშნულია კომიტეტი, იმასვე ეხვეწებიან, კომიტეტისაგან დაგვიხსენიო? მერე ვინა? წევრნივე იმ კრებისანი, რომელმაც ზედამხედველი კომიტეტი ამოირჩია და დაავალა გამგეობის ავკარგანობა ეხლა შენთვის ჩაგვიბარებია, შენ იცი და შენმა გონიერებამ, როგორ უპატრონებ, როგორ მოუვლი, ცუდსა და ავს წინ როგორ გადელობები და კარგს როგორ შეეწევი და წინ გაუძღვებიო.

ან სად არის აქ მუქარა რისიმე? კომიტეტს ერთი სიტყვაც არ წასცდენია მასზე, თუ გაუქმება საზოგადო კრების განაჩენებისა ჰსურს. ამის მოწმედ თვით კომიტეტის დანადგენები არიან.

ჩვენ გავიგეთო, ამბობს ის 125 კაცი, და ბ-ნთ ლოლუას და ჯორჯიკიას ცალკე აზრიც გაუბედავად გვანიშნებს, რომ ამაზე კერძოდ ლაპარაკი ჰქონიათო კომიტეტის წევრთა. იქნება

ასეც იყო, მაგრამ „გავიგეობით“ საქმის აშლა, რელაციების წერა? კერძოდ ნათქვამი აზრი ერთისა თუ მეორის წევრისა მთელის კრებულის განაჩენი ხომ არ არის, და თუ არის, ეს განაჩენი გამოაქვეყნონ. არა, აქ ან ეს 125 კაცი და მათთან ერთად ბ-ნები ლოლუა და ჯორჯიკია თვალხუჭუნობას ჰთამაშობენ, ან არა-და გულთამხილაობას ჰჩემობენ და გულთმისნობას აპყობიან.

იქნება აქ მიზეზად ხელზე იხვევენ ექვსის კაცის არზას, საცა ამათ თავის-თავისათვის მეტი ნება მიუციათ და ზედამხედველ კომიტეტს ჭკუას ასწავლიან როგორ მოიქცეს, და თუ ვინცილობა მოარზეთა მიერ შენიშნული უწესობანი გამართლდნენ, ჰთხოვლობენ, რომ საზოგადო კრების განაჩენები, ჯერ სულ ერთიანად და მერე მარტო არჩევანები, გააუქმეთო. ამ ექვსის კაცის თქმა განა უსათუოდ იმას მოასწავებს, რომ კომიტეტი არც აიღებდა, არც დაიღებდა და ამ ნათქვამს აპყვებოდა? იტყვიან, მამ თავის განაჩენში რად მოიხსენია კომიტეტმა იგი არზა ექვსის კაცისაო, თუ აყოლა არ უნდოდაო?

ნუ დაივიწყებთ, რომ იმ არზაში ორი საგანია და ამ ორში ერთისათვის უსათუოდ ყური უნდა ეთხოვინა კომიტეტს, თუ თავის მოვალეობის დალატი არ უნდოდა. ამ არზაში ნაჩვენებია რამდენიმე უწესობა საზოგადო კრებისა და სხვათა შორის რწმუნების წერილების უვარგისობაცა. კომიტეტმაც სრულის მისდამი მინიჭებულ უფლების ძალით და თანახმად თვისის მოვალეობისა დაადგინა, რომ ყოველ ამას გამოძიება და შემოწმება უნდა, და რადგანაც სხვათა შორის რწმუნების წერილებზეა ეჭვი შემოტანილი, საჭიროდ დაინახა იგინიც მოეთხოვნა. არვინ იცის, ამ გამოძიების შემდეგ რა გზას დაადგებოდა კომიტეტი. ეს-კი აშკარაა, რომ მცირეოდენ დაკვირვების შემდეგ თვითონ კომიტეტი არ გაჰბედავდა გაუქმებას კრების განაჩენებისას, იმიტომ რომ ეს მისი საქმე არ არის, და თუ უამისოდ ბანკის საქმეთა სვლას შეუძლებლად დაინახავდა, უსათუოდ ჯეროვან გზასაც იპოვიდა და ჯეროვან ადგილსაც. განა მეტისმეტი გულთამხილაობა უნდა, რომ თუ საიმისო მძიმე არა ამოჩნდებოდა-რა ამ გამოძიებისა და შემოწმებისაგან, კომიტეტი მხოლოდ შეუდგებოდა იმისთანა წესი და რიგი რამ ერჩია, როცა დრო იქნებოდა, კრებისათვის, რომ სამერმისოდ მაინც გამოძიებით დანახულს უწესობას ადგილი აღარ ჰქონოდა.

ესეა თუ ისე, ჯერ მინამ კომიტეტს საბუთი არ მოუცია კრების განაჩენების გაუქმების სურვილი შევწამოთ, მინამ ეს შეცდომა არ მოუხდენია და მარტო უწესობის გამორკვევას შესდგომია, — იმ დრომდე საქმეს წინ ვერავინ გადუხტება და ბრალს ხსენებულ სურვილისას ვერავინ დასდებს კომიტეტს. ეხლა-კი ექვსის კაცის ნათქვამს ამ გაუქმების შესახებ თავზედ ახვევენ, თითქო ეს ნათქვამი ჯადო-ნაქმნარი იყოს, რომ ვერც მარჯვნივ აიხვეოდეს გზა და ვერც მარცხნივ. ამ ექვს კაცს ბევრიც სხვა რომ ეთქვა უწესო და ურიგო, კომიტეტისა რა გადასახადია? განა კომიტეტი აიღებდა და ყველაფერზე, რაც ენაზე მოუვა ექვს თუ ასს კაცს, იტყოდა: „ბალი ალაო“? ვისა აქვს ნება ეს იფიქროს და არა ის, რის თავმდეებიც ადამიანის საღი ჭკუაა და გონიერება!.. ამ სახით, თუ იგი არზა საბაბად გაუხდა კომიტეტს უწესობის გამორკვევისათვის, აქედამ სრულებით ის არ გამოდის, რომ კრების განაჩენების გაუქმებისათვისაც ამ ექვსის კაცისაგან კომიტეტი ჭკუას ისესხებდა და მათ

დარიგებისამებრ მოიქცეოდა. რა თქმა უნდა, ამ მხრით იგი არზა გაისინჯებოდა და კუთვნილი პასუხი მიეცემოდა, ისიც მაშინ, თუ ამას საჭიროდ დაინახავდა კომიტეტი.

ახლა ნახეთ, რა კუდი გამოაბა გამგეობამ იმას, რომ კომიტეტის განაჩენს ეურჩა და რწმუნების წერილები არ დაანება. 7-ს ივნისის განაჩენს გამგეობისას ამის თაობაზე რომ გულში ჩაჰხედოთ, გაცდებით, თუ სადამდე შესძლება ადამიანს საქმე არიოს და ასჭიკყნოს. გამგეობას ეუბნებიან, რწმუნების წერილები მოგვეციო, და ის-კი ამაზე დამდგარა და იმახის, უკაცრაოდ, ვერ მოგართვითო. თუ გნებავთ, ჯერ შეგვატყობინეთ, რას ჰფიქრობთ და რას იტყვიან 125 კაცის არზის გამო, და მერე ავიღებთ, დავიღებთ, დაგანებოთ წერილები, თუ არაო. თუ ამ უცნაურ პასუხის საბუთს იკითხავთ, გამგეობა არა ნაკლებ უცნაურად გარწმუნებთ, რომ რწმუნების წერილების ჩვენ მიერ არ-დანებებას და ამ 125 კაცის არზას, რომელიც ჰთხოვს გამგეობას — ნუ გააუქმებინებთ კომიტეტს კრების განაჩენებსა და კრების უფლებას ნუ შეარყევინებთო, ისეთი მჭიდრო დამოკიდებულება აქვს ერთმანეთთან, რომ ერთის უმეოროდ განკითხვა და განსჯა შეუძლებელიაო. აი მიზეზ-მიზეზ დოს მარილი აკლიაო, ეს არის.

რა შუაშია აქ 125 კაცის არზა, რომელიც ქარის წისქვილებს ებრძვის, და რა აქვს საერთო ამ არზასა და რწმუნების წერილების არ-დანებებას?

ან აღარ იკითხავთ, — არსებითად რას ჰნიშნავს თხოვნა ამ 125 კაცისა? განა იმას არა, რომ კომიტეტმა-კი არ იქონიოს გამგეობაზე ზედამხედველობა, არამედ გამგეობამ კომიტეტზე? აი, თუ გნებავთ, გაუქმება საზოგადო კრების განაჩენისა ეს არის! ნუთუ ეს ამისთანა თხოვნა 125 კაცისა მართლაც არ აუქმებს განაჩენებს კრებისას, რომელსაც ზედამხედველობა გამგეობაზე დაუწესებია და მიუნიჭებია კომიტეტისათვის და არა გამგეობისათვის კომიტეტზე. ნუთუ ეს-კი კრების განაჩენის გაუქმებას არ ერჩის და ის-კი ერჩის, რომ კომიტეტმა რწმუნების წერილები მოითხოვა, ერთი ვნახო რა წერილებიაო.

თქვენ გეუბნებიან, რწმუნების წერილები მოგვეციო, და თქვენ-კი იმახით, ჯერ შეგვატყობინეთ, 125 კაცის არზას რა პასუხს აძლევთო და მერე ჩვენ ვიცითო. ხომ ორში ერთი პასუხია მოსალოდნელი, თუ რომ კომიტეტი თავზე ხელს აიღებდა და ამ უცნაურ შემთხვევაში პასუხის მიცემას არ ითაკილებდა, ან იტყოდა: ბარაქალა, რომ ეს 125 კაცი ასე ირჯება და ჰფრთხილობს კრების პატივისათვის, როცა ამ კრებას არავინ ცუდს არას უქადის; ან: ვწუხართ, ტყუილუბრალოდ გარჯილან და გული გაუხეთქნიათ გამგეობისათვის, იმიტომ რომ ჯერ ეგ ამბავი კომიტეტს, როგორც კრებულს, გუნებაშიაც არ გაუტარებია, და ჩვენი რა ბრალია, რომ ვისაც რა აგონდება, ის ეზმანებაო.

ხუმრობაგაშვებით და ეს 125 კაცი რომ ძალიან თავგამოდებულნი იყვნენ და გამგეობას ეხვეწებოდნენ, გვიშველეთო, არიქა, ხელიდგან ნუ გაუშვებთ, ნუ დაანებებთ რწმუნების წერილებსაო, თორემ კომიტეტს თქვენზე ნაკლები ჰკუა აქვს, თქვენზე ნაკლებ გული შესტკივა საზოგადოებისათვის და ერთს ხათაბალას და ვაი-ვაგლახს ასტეხსო, — განა აქედამ ის გამოდის, რომ მართლა გამგეობაა ზედამხედავი კომიტეტისა და არა კომიტეტი

გამგეობისა, განა აქედამ ის გამოდის, რომ კომიტეტს არ უნდა მოეთხოვნა რწმუნების წერილები და გამგეობა უნდა გასძალიანებოდა!.. როგორც გნებავთ აპტყელეთ, ასორსლეთ, აგუნდავეთ ეს არზა 125 კაცისა და მინც აქედამ ერთის ბეწვის ოდენას საბუთს ვერ გამოიტანთ იმისას, რომ წერილების არ-დანებებას გამგეობისაგან და ამ არზას ერთმანეთისა რამ ეცხოთ, ერთმანეთისა რამ ეკეროთ. და თუ მინცდამინც გამგეობა ამ არზას დაჰბლაუჭებია, გადი და გამიტანეო, ან ხელზე დაუხვევია, ეგ უილაჯობის ილაჯია, ეგ ის არის მიზეზ-მიზეზ დოს მარლი აკლიაო, როგორც ზემოთა ვსთქვით.

ამ 7-ს ივნისის განაჩენი გამგეობისა მარტო იმითია შესანიშნავი, რომ აქ გამგეობამ არ-დანებება რწმუნების წერილებისა, როგორც ჰხედავთ, თავის საერთო საქმედ მიიჩნია. ეს დასახსომია, იმიტომ რომ მერე ვნახავთ, როგორ გადასთქვა გამგეობამ ეს სიტყვა და ხელი დაიბანა, ჩვენ აქ არაფერს შუაში ვართო, მარტო თავმჯდომარეა რაც არისო, თქვენ იცით და მაგანაო. კარგია, ვინც ისე დაწყნარებულია ამ დაუწყნარებელ შემთხვევაში, რომ არც ბარაქლა უნდა ამ ალიაქოთისა და არც ოლოლო.

V

ტფილისი, 9 აგვისტო, 1890 წ.

წინათაც მოგახსენეთ და ეხლაც ვიტყვით, რომ საქმე, რომლის გამო დღეს ატეხილია აყალ-მაყალი ქუთაისის ბანკის წევრთა შორის და თვით საზოგადოებაშიაც, მარტო იმაში მდგომარეობს, რომ ზედამხედველმა კომიტეტმა რწმუნების წერილები მოითხოვა და გამგეობა თუ მისი თავმჯდომარე გაჭირვეულდნენ და არ ანებებენ. ჩვენ არ ვიცით, რა სახელი დავარქვათ ამისთანა უჯგერო თვალაუხილველ საქციელს გამგეობისას, თუ თავმჯდომარისას? არ ვიცით, რა საბუთი მოვუპოვოთ, რა გზით ავხსნათ, რა ცოტაოდნად მინც შესაწყნარებელი და ადამიანის გონიერებისაგან მისაღებელი აზრი აღმოუჩინოთ ამ ჭირვეულობას, ამ უჯათობას, რომელსაც ასე წინდაუხედავად, ასე თავზე ხელაღებით, ასე კადნიერად თავი წამოუყვია იქ, საცა არც ერთს და არც მეორეს არც მიზეზი აქვს, არც ადგილი, არც გზა და არც შორი მანძილი.

ვნახოთ ეხლა, თვითონ გამგეობა და მისი თავმჯდომარე რას ამბობენ და ამ გამოუცნობელ ამოცანას როგორ გვიხსნიან. ამის თაობაზე გამგეობამ ქუთაისის ბანკისამ ვრცელი სიტყვა წარმოსთქვა თავის 23 ივნისის განაჩენში. ყოველი ვითარება ამ საქმისა გამგეობას მოუსმენია თავის თავმჯდომარისაგან. ჯერ, რასაკვირველია, მოხსენებულა, როდის, როგორ და რა გზით მოქმედებდა კომიტეტი და რა განაჩენები დაუდგენია. აქ დავიწყებული არ არის არც ექვსის კაცის ორი არზა, არც 125 კაცისა, არც თ. ან. ლორთქიფანიძის „предложение“, ყოველივე ეს უკლებლივ მოყვანილია განაჩენში. ჩვენ ამაებს აღარ გავიმეორებთ, რადგანაც წინანდელ მეთაურში საკმაოდ ვრცლად მოვიხსენიეთ და ყოველი იგი ჩვენთვის არ „ახალია, ძველია“. ხოლო ამ განაჩენის პირველ ნაწილში ერთი რამ არის, საქმის ვითარების

ახსნისათვის გამოსადეგი. თავმჯდომარეს გამგეობისას მოხსენების დროს წარუდგენია გამგეობისათვის სიგელი იმისა, თუ რა უჩვენებიათ ბანკში მოსამსახურეთ: კასირს თ. ი. ა. მიქელაძეს, ბ-ნ ე. ო. ქაჯაიას, თანაშემწეს საქმეთა მწარმოებლისას, და მ. ვ. ქელბაქიანს, უფროსს მწერალსა. ამ სიგელიდამ სჩანსო, ამბობს განაჩენი გამგეობისა, რომ მეორეს დღეს, შემდეგ კრების დაშლისა, ქელბაქიანმა რწმუნების წერილები და სხვა ქაღალდები ბანკის „სტოროუს“ სვანაძეს მისცა, წაიღე ბანკშიო. ამის მეორე დღეს ქელბაქიანს აუღია და ყოველივე ეს შკაფში ჩაუწყვია. 1 ივნისამდე ეს ქაღალდები აქა ყოფილა შენახული და ამ დღეს კი ბ-ნ ჩიკვაიძეს შეუნიშნავს, ვაი თუ აქ შკაფში დაუშვადეთ რამეო. აუღიათ იმას და ქაჯაიას, შეუხვევიათ რწმუნების წერილები გაზეთის ქაღალდში, შეუკრავთ ძაფით, დაუკრავთ ბეჭედი და „поро“ მისცესო კასირს მიქელაძეს, რომელსაც ქაჯაიამ 2 ივნისს გამოართვა რიგზე მოსაყვანად, მაგრამ იმ სახითვე ისევ უკან დაუბრუნაო. 3 ივნისს კი დაბეჭდილი ბოხჩა რწმუნების წერილებისა მიიღო ბ-ნ ჩიკვაიძემა, რომელმაც ითავა და თანდასწრებით კასირისა, საქმეთა მწარმოებლისა და ქელბაქიანისა სხვა ბეჭედიც დაჰკრა და ჰსთხოვა თანდამსწრეთ, ბეჭდები დასინჯეთ, რომ მერე, როცა გახსნიან ამ ბოხჩას, მოწმად იყვნენ, რომ ბეჭდები მთელები არიანო. ამის შემდგომ ბ-ნმა ჩიკვაიძემ აიღო და ეს რწმუნების წერილები თავის სტოლში ჩასდოო. ის არის და ეს დღე, ბ-ნს ჩიკვაიძეს სტოლში აქვს თურმე და არავის არ ანებებს.

გამგეობას იმის მაგიერ, რომ ეფიქრნა, რა ნება გვაქვს ან ჩვენ ერთად, ან თავმჯდომარეს ჩვენსას ცალკე, რომ ამ ქაღალდებს კომიტეტს არ ვანებებთო, 23 ივნისს დაუდგენია:

1) ზედამხედველ კომიტეტს ნება არა აქვს მიიღოს განსაკითხად და გასარჩევად თხოვნა შესახებ საზოგადო კრების განაჩენებისა და არჩევანის გაუქმებისაო[1].

ვსთქვათ ესეა, ხოლო ამ გარემოებას რწმუნების წერილების არ-დანებებასთან რა ხელი აქვს, რა აქვს საერთო? ან ვინა ჰკითხავს გამგეობას ბარი ათ შაურად არის, თუ მეტნაკლებად?

2) ზედამხედველს კომიტეტს არ უნდა ეწარმოებინა ექვსის კაცის არზაო.

ვსთქვათ ესეც ესეა, ხოლო რწმუნების წერილებს რომ არ ანებებენ, ამის პასუხი აქ სად არის?

3) ზედამხედველი კომიტეტი მოვალე იყო პასუხი მოეცა იმ განაჩენის თაობაზე, რომელიც გამგეობამ 7 ივნისს დაადგინა შესახებ 125 კაცის არზისაო.

ვსთქვათ ესეც ესეა, ხოლო განა აქედამ ის გამოდის — მაგრა მოუჭირეთ ხელი რწმუნების წერილებსა და არამც და არამც არ დაანებოთ კომიტეტსაო. თორემ ეს ხომ ტყუილი გამოვიდებოდა. კომიტეტმა ამაზე პასუხიც მისცა და გაათავა კიდევ: მაგაების მოკითხვა თქვენი საქმე არ არისო.

4) ერთხელ რაკი თავმჯდომარემ ბ-ნმა ჩიკვაიძემ 16 ივნისს აცნობა კომიტეტსა, ჯერ ქაღალდები კომიტეტისა 2 და 11 ივნისისა არ მომიხსენებია გამგეობისათვისაო და ეს მართლაც ასე იყო, კომიტეტს პასუხის საგებლად არ უნდა გაეხადნა წევრნი გამგეობისაო.

აქ მოსახსენებელი გამგეობისათვის არა იყო-რა, რადგანაც, როგორც მერე ვნახავთ გამგეობის განაჩენებიდანვე, მარტო თავმჯდომარე გასძალიანებია კომიტეტს, მარტო მაგას გაუწევია ურჩობა და არ დაუნებებია, მაშასადამე, მარტო მაგასვე უნდა გაეცა პასუხი კომიტეტებისათვის. თუ აქ მოსახსენებელი რამ იყო ვისთვისმე, ისევ თავმჯდომარეს თავის-თავისათვის უნდა მოეხსენებია. თუ ამაზე მერე გამგეობა დაემდურებოდა, განა ვერ ეტყოდა, თქვენ აქ რა შუაში ხართ, მე ვარ რაც ვარო. არა გვგონია დანარჩენი წევრნი აპხირებოდნენ, არა ჩვენც შენთან თავი დაგვიდვია, და რად ჰნებულობთ, რომ ამ სახელოვანს საქმეში ჩვენ წილს არ გვიდებო. მაინცდამაინც თუ მოხსენება საჭირო იყო, რაღა დაგვიანება უნდოდა ამ ორიოდ სიტყვის თქმას: კომიტეტი რწმუნების წერილებს ითხოვს, ეს წერილები მე მაქვს და არ ვანებებ, თქვენ ამაზე რას იტყვითო? რა თქმა უნდა, ამის პასუხი ეს იქნებოდა: შენ არ ანებებ და შენვე მიეც პასუხიო.

5) საზოგადო კრების სიგელებისაგან სჩანსო, ამბობს განაჩენი გამგეობისა, რომ რწმუნების წერილები კომიტეტის განკარგულებაშია და, მაშასადამე, კომიტეტს უნდა სცოდნოდა ვის მიაბარა ეს წერილები და როდის. სიგელი ბ-ნ ჩიკვაიძის მიერ წარმოდგენილი ცხადად იმოწმებო, რომ ეგ წერილები გამგეობის, როგორც კრებულის, ხელში არ არის, და თუ თავმჯდომარეს აქვს ეხლა, ეგ იმას არ ჰნიშნავს, რომ გამგეობას ჰქონდესო. კომიტეტმა ძალიან კარგად უნდა იცოდეს, რომ გამგეობას რწმუნების წერილები თავის-დღეში არ მიუღია და ყოველთვის, როგორც უწინ, ისეც ეხლა, ამ წერილების საქმეს საზოგადო კრება კომიტეტთან ერთად განაგებდაო. ამ სახით, გამგეობა ამ წერილების არ-დანებების თუ დანებების საქმეში არაფერს შუაშია და პასუხისგებაში რად იძლევიან დირექტორები მაინცაო.

ყველაზე ახირებული და უცნაური თავის გამართლება ეს მეხუთე მუხლია. ჯერ ესა ვსთქვათ, რომ ორ დანარჩენს წევრს გამგეობისას თითქო იმ დრომდე არა სცოდნიათ, რომ რწმუნების წერილები მათ არა აქვთ, ვიდრე ამის საბუთად ბ-ნს ჩიკვაიძეს სიგელი არ წარუდგენია. თითქო თვითონ ქალაქლების ხელთ არ-ქონება საკმაო საბუთი არ არის. თუ ეს ამბავი მანამდინაც სცოდნიათ, 7 ივნისის განაჩენშივე იგივე გამგეობა იტყოდა ამას და კომიტეტს აღებ-მიცემობას არ დაუწყებდა, ჯერ თქვენ სთქვით თქვენი აზრი 125 კაცის არზის თაობაზე და მერე ჩვენ ვიტყვით ჩვენსასაო. თუ ამ წერილების არ-დანებების საქმე მაშინ გამგეობას თავის საქმედ არ მიაჩნდა, პირდაპირ იტყოდა, საქმე როგორ არის და ცუდუბრალოდ არ დაიხვევდა ხელზე 125 კაცის არზასა. რა საჭირო იყო? ორის სტრიქონით გაათავებდა სათქმელს: ჩვენ-კი არა, თავმჯდომარე არ განებებთ და თქვენ იცით და ამანაო. და თუ მაშინ საერთო საქმედ მიიჩნია, ეხლა რაღამ შეუცვალა გუნება?

მართალია დღეს ბ-ნ ჩიკვაიძე, გამგეობის მოწმობით, გვეუბნება, რომ მე ვარ და სხვა არავინ, რომ არ განებებთ რწმუნების წერილებსაო, ხოლო არ ვიცით-კი, რა ხელსაყრელია აქ ამისთანა უადგილო ვაჟკაცობა, რომელიც გაკადნიერებულს ჭირვეულობას და გაჭირვეულებულს კადნიერებას უფრო ჰგავს, ვიდრე სხვა რასმე სიკეთეს. პირიქით, უმჯობესი იყო თავის შეცდომა ეცნა, წერილები დაენებებინა და გასცლოდა ამ საქმეს, იმიტომ რომ „საცა არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაცისაგან“.

იქნება ეს ამბავი სხვის ვისიმე თვალში ახალ თავმჯდომარის ბარაქალობას ჰნიშნავდეს და ჩვენ-კი ვიტყვით, რომ აქ ან მეტისმეტი წინდაუხედავობაა, სახტომის გაუზომლობაა, სრული უვიცობაა მისი, თუ სად იწყება უფლება და მოვალეობა თავმჯდომარისა და სადა თავდება, ან განგებ მოწადინებული სურვილია კაცმა მტვერ-ბუქი ააყენოს, აყალ-მაყალი ასტეხოს. სხვა ვერა წარმოგვიდგენია რა.

ამბობენ, აქ თავმჯდომარემ თავი გაიწირა მრავალთათვისაო, იმიტომ რომ რწმუნების წერილები ბევრს ბოროტს აღმოაჩენს, თუ ზედამხედველმა კომიტეტმა გადასინჯაო. მაგრამ ერთი ეს ვიკითხოთ: თუ მრავალთათვის ასე სწუხს და თავს იტკიებს ერთი კაცი, ზედამხედველი კომიტეტი, ეს მთელი კრებული რატომ აღარ შესწუხდებოდა, რატომ აღარ ჩაუფიქრდებოდა და რად გამოიმეტებდა მრავალსა. რაო? ნუთუ ამისათვის ჭკვამ გაუჭრა და გულმა ტოკვა დაუწყო მარტო თავმჯდომარესა და ყველა სხვისათვის კი ყოველივე ეს მიუწვდომელი და გაუგებარია? ეხლა უფრო უარესი დღე არ დააყენა თავმჯდომარემ იმ მრავალსაც, თავის თავსაც და მისდამი მინდობილ ბანკსაცა, როცა საქმე ლამის სასამართლოდ გახდეს. ამით თუ ამართლებს ვინმე თავმჯდომარის საოცარს საქციელს, ტყუილად ირჯება: იგი თავის-თავსაც ატყუებს და სხვასაც.

თუ მართლა ბანკის თავმჯდომარეს ეს მრავალთა ბედი აწუხებდა, რწმუნების წერილების არ-დანებებაზე კი არ უნდა გაჯიუტებულიყო, არამედ იგი წერილები თვითვე უნდა მიეტანა კომიტეტისათვის და კომიტეტთან ერთად ეზრუნა, რომ, თუ ვინცობაა ბოროტი რამ აღმოჩენილიყო, ამ ბოროტს შინვე, კარზე გამოუტანებლად, წამალი რამ დასდებოდა, თუ საამხანაოდ არა, სამერმისოდ მაინც. აი, თუ მართლა მის საქციელს გულისტკივილი საქმისა ედგა სარჩულად, თუ მართლა თავმჯდომარეს აწუხებდა შედეგი, რწმუნების წერილების ავ-კარგიანობისაგან წარმომდგარი, რა გზას უნდა დასდგომოდა და უჯათობისათვის არ ჩაეკიდნა ხელი, რომელიც, თუ ეხლავ არა ეშველა-რა, უეჭველად ყველაფერს საქვეყნოდ გახდის და სხვათა შორის იმას, რის შიშიც თავმჯდომარეს მითამ გულში ჰქონებია, ზოგიერთის სიტყვით. აქ წამების გვირგვინის დაჩემება ჯერ ერთი რომ უადგილოა, და მეორე — ბავშვის ქაღალდის ქუდით მორთვას და გაბუებით დოინჯის შემოყრას უფრო ჰგავს, ვიდრე სასახელო შარავანდედს წვალეზულ-წამებულისას.

ესეც იქით იყოს. თვითონ ბ-ნი თავმჯდომარე და მასთან ერთად მთელი გამგეობა ამ თავის განაჩენის მეხუთე მუხლით იმოწმება, რომ რწმუნების წერილები თვითონ კომიტეტის განკარგულებაში ყოფილა წინათაც და ეხლაც. თუ ესეც არის, მაშ რა დაერქვას იმას, რომ კომიტეტს ეს განკარგულება გაუუქმეს და აღარ ანებებენ მას, რაც მისი კუთვნილია და მის განკარგულებაში უნდა იყოს? აქ ტაციობაა და სხვა არაფერი. რომ ამის ჩამდენს ის მაინც ეთქვა, ჩემია და არ განებებთ, კიდევ ჰო, თორემ იძახის — თქვენია და არ განებებთ. როგორ? სხვის კუთვნილი ქაღალდები ხელში დაუბლუჯნიათ და მაშინაც არ ანებებენ, როცა პატრონი თავისას ითხოვს, და აქ კიდევ გაბმა-გამობმა უნდა სიტყვას? განა კითხვალა უნდა, ვინ არის აქ ბრალი და უბრალო?

ყოველივე ეს მოვისაზრეთო, ამბობს დასასრულ განაჩენი გამგეობისა, და დავადგინეთო[2]: „2) ეუწყოს ზედამხედველ კომიტეტს, რომ გამგეობას, როგორც კრებულს, არცა ჰქონია და არცა აქვს რწმუნების წერილები და 3) გამოვსთქვათ ჩვენი აზრი ექვსისა და 125 კაცის არზების გამო იმ სახით, რომ ექვსის კაცის ორს არზას (29 და 31 მაისისას) უარი ეთქვას, რადგანაც ჯეროვანის გზით არ არის წარდგენილიო, და 125 კაცის არზა კი ყოველფერში კანონიერად საცნობელია“.

ვსთქვათ მართლა მოისაზრეს ყოველივე ის გარემოება, რაც განაჩენის ხუთს მუხლშია ჩამოთვლილი, ხოლო ვიკითხოთ — ეს ხუთი მუხლი რას მოასწავებს? სხვას არასფერს იმის გარდა, რომ კომიტეტს არ უნდა ექმნა ესა და ესაო. ვინ ვის ეუბნება ამას? ვინ ვის ასწავლის ჭკუასა? ვინ ვის აძლევს ამ უცნაურს დარიგებას? გამგეობა კომიტეტს, ზედამხედაობის ქვეშ მყოფი თავის ზედამხედველს, დასარიგებელი დამრიგებელს, და ამ მხრით — თუ მართლა გნებავთ — უმცროსი უფროსს, ხელქვეითი ხელისუფალს, ბრძანებული მბრძანებელს. გაგონილა ასე თავდაყირა დაკიდება საქმისა! თუნდ ეგეც არ იყოს, აქაო და კომიტეტს ესა და ეს არ უნდა ექმნაო, განა აქედამ ის გამოდის, რომ ბ-ნ ჩიკვაიძეს ის უნდა ექმნა, რაცა ჰქმნა?

ყოველ ამის მნახველმა, ყოველ ამის მსმენელმა კომიტეტმა სხვა რა უნდა ჰქმნას, რომ არ ურჩიოს ახლად მოწვეულ კრებას გადააყენოს თანამდებობისაგან ახალი თავმჯდომარე, რომელმაც ასეთი თვითნებობა, კანონის მიუხედელობა, ასეთი გაუგებრობა საქმისა გამოიჩინა შესვლის პირველ დღესვე. კომიტეტმა თავისი ჰქმნა და ეს თვითნებობა ვერ მოარჯულა; ხელმეორედ სთხოვა გამგეობას, ეს ჩემი რწმუნების წერილები მომეცითო, ამისათვის ვადაც მისცა, ეგებ დაინახონ, რომ უკანონობას სჩადიან და დაიშალონო, მაგრამ იმედი გაუმტყუნდათ, რწმუნების წერილები მაინც არ დაანებეს და არა. სხვა რა ჰქმნას ამ შემთხვევაში კომიტეტმა, ერთი გვიბრძანეთ? პოლიცია მოიწვიოს, სასამართლოს მიჰმართოს, თუ ამ თვითნებობას დაუჩუმიდეს და თავისი ზედამხედველობა გააუქმოს, ფუჭ სიტყვად გაჰხადოს! აქ ორში ერთი გზაა: ან კომიტეტი უნდა დაჰნებდეს ჭირვეულობას თავმჯდომარისას, ან ეს ჭირვეულობა უნდა დაინებოს. პირველი თავზე ხელის აღებაა კომიტეტისათვის და მეორე შეუძლებელია, რაკი თავმჯდომარე ასე უჯიათობს.

აქ ტყუილად ნურავინ ნუ იგონებს, რომ ამ შემთხვევაში კომიტეტი ვითომც არჩევნების და კრების განაჩენების გაუქმებას ეტანებოდეს. საქმე ცხადია: კომიტეტი ჰხედავს ბანკის საქმეში ურჩობას, თვითნებობას თავმჯდომარისას და მარტო ამ ურჩობისა და თვითნებობის გამო ურჩევს ახლად მოსაწვევს კრებას თანამდებობისაგან გადააყენეთო, — და არა იმიტომ, რომ იგი კანონიერად ამორჩეული არ არისო.

საქმე ესეა, ხოლო ახალი ხათაბალა ის არის, რომ ამ საგანზე განაჩენი კომიტეტისა 3 ივლისისა ხმათა უმრავლესობით არ დადგენილა და დღეს ყაყანი ამაზეა. ჩვენ ეს ყაყანი კი არ გვაკვირვებს, ჩვენ ის გვაოცებს, ან ერთმა რომელმამე წევრმა კომიტეტისამ როგორ იუარა ეს გადაყენება თავმჯდომარისა და თუ იუარა, გულში რომ ჩაიხედა, თავის-თავს რა პასუხი მისცა. ნუთუ აქ ყოვლად შეუწყნარებელი ურჩობა და თვითნებობა ვერა ჰპოვეს

თავმჯდომარისა, და თუ ჰპოვეს, ვერ დაინახეს, რომ საზოგადო საქმეში საერთოდ და ბანკისაში საკუთრივ ამისთანა ამბები ყოვლად შეუძლებელია, ყოვლად შეუძნობელი და დედაბუდიანად განსაძეგია.

სხვა არა იყოს რა, მარტო ბ-ნ ჩიკვაიძის ეგრეთწოდებული „კონფიდენციალური“ წერილი, 16 ივნისის თარიღით აღნიშნული და Новое издание-ში დაბეჭდილი, საკმაო კაცმა წაიკითხოს, რომ თავზე ხელი წაივლოს უარესის მოლოდინითა და შეჰკვივლოს: ეს რა ღვთის წყრომა გვეწვია და ვის ხელში ჩაგვიგდია ბანკიო. ამისთანა კადნიერი, ამისთანა უმართებულო, ამისთანა სათაკილო სიტყვა-პასუხი და — უკაცრაოდ არ ვიყოთ — ამისთანა უწმაწური წერილი ძნელად დასაჯერია, რომ გამგეობის თავმჯდომარის ხელიდამ იყოს გამოსული, ესე იგი იმ კაცის ხელიდამ, რომელიც საზოგადოებას საზოგადო საქმის მოთავედ დაუყენებია.

არ გვესმის, რისთვის არის დაწერილი ეს ამოდენა წერილი და ვისთვის? ამ წერილიდამ უფრო ისა სჩანს, რომ მის დამწერს კრილოვის ზღაპრები კარგად სცოდნია და ბანკისა-კი მაგრედ რიგად არა. აბა რა მოსატანი იყო ბანკის საქმეში: ჩემის ამორჩევით საზოგადოებამ დამტკიცაო, რომ დღეს ცუდმედიდობას გვარიშვილობისას და დიდკაცობისას ადგილი დააცლევინა და დაულოცა მითამდა ადამიანის ღირსებასაო. დეე, ამით გაბრიყვდეს, ვინც გასაბრიყვებელია და ჩვენ კი ვწუხვართ, რომ ახლად ამორჩეულს თავმჯდომარეს დიდ-პატარაობის საღერღელის ამშლელი მიზეზი ასე უადგილო ადგილას საბუთად მოუხმარებია.

მითამ რაო? საზოგადოებამ რაკი პატარა აზნაური ჩიკვაიძე ირჩია და დიდი თავადი დადიანი გადააყენა, განა ამით ისა სთქვა, რომ ღირსეული კაცი მარტო აზნაურებ შორის მოიპოვება და სხვაგან არსად არაო. და თუ ესა სთქვა, ნუთუ აქ სასიხარულო და სახარბიელო არის რამე გონებაგახსნილ კაცისათვის? საწვრილფეხო ლიბერალობა თუ მოსტყუვდება ამით, თორემ ეს ამისთანა „მითქვამს და მიყვილიაო“ შორს მანძილს ვერ გაირბენს. ან ნეტავი მართალი მაინც იყოს ის, რასაც ამის გამო ბ-ნი ჩიკვაიძე ამბობს თავის „კონფიდენციალურ“ წერილში. თუ მართლა ქუთაისის საზოგადოება აქამომდე მარტო დიდ გვარეულობის ცუდმედიდობას ბანს აძლევდა და ღირსეულს კაცებს არ ეძებდა ყველგან, საცა-კი ხელი უწვდიდა, მაშ ბ-ნ დადიანამდე განუწყვეტლივ რად ირჩევდა გამგეობის თავმჯდომარედ აზნაურშვილებს? განა ბ-ნი ჩიკვაიძე ამისი პირველი მაგალითია და უკანასკნელი? სჩანს ქუთაისის ბანკის საზოგადოება, თავისდა სასახელოდ, უწინაც არ დაგვიდევდა გვარიშვილობის დიდ-პატარაობას, მაღალ-დაბლობას და საცა ეგულეზოდა ღირსეული კაცი, იქიდან ირჩევდა. მაშ რად უნებებია ბ-ნ ჩიკვაიძეს, რომ ამისთანა უხეირო და უკბილო საბუთისათვისაც ხელი ჩაუვლია და ქვეყანას აუწყებს, რომ ჩემის არჩევანით დემოკრატიამ გაიმარჯვაო! სწორედ მოგახსენოთ, ასლი საომარი მოედანი კია ბანკი არისტოკრატის და დემოკრატის ერთმანეთთან დასაჯახებლად, თუ არ დაგიშლიათ!.. აი სწორედ ამისთანა საბუთების წამოყენება, აი ამისთანა სიმების ადგილიდამ დამვრა ნამირალთა გრძნობათა აშლას მოასწავებს.

არ ვიცი, ამით ვის აებმის თვალი გარდა ქუთაისისა და ტფილისის ბულვარის წვრილფეხობისა და ჩვენ კი ამ ეგრეთწოდებულ „კონფიდენციალურ“ წერილს მეტს აღარას გამოვუჩხრეკთ, იმიტომ რომ ყველა იგი სათქმელადაც სათაკილოა და სასმენლადაც. მტერი რას უზამს კაცს იმას, რაც ქვეყნის თვალში ამ წერილმა დაჰმართა მის დამწერსა[1].

VI

ტფილისი, 11 აგვისტო, 1890 წ.

სწორედ მოგახსენოთ, არც ზედამხედველი კომიტეტი ქუთაისის ბანკისა გადაურჩება სამართლიანს სამდურავს. მეტისმეტი გულდაუდებლობა, დაუდევრობა ეტყობა მის განაჩენებს იმ საქმის თაობაზე, რომლის გამოც ეხლა ასეთი აყალმაყალია ატეხილი და რომელიც იმოდენად სამძიმო და სანაღვლეელია, რომ კაცს არ ეპატიება ხელდახელ შეხანხვლა განაჩენებისა. მართალია ეგრეთწოდებული „რეზოლუციები“ არ ჰთხოულობენ დასაბუთებას, მაგრამ თვით აზრი-კი რეზოლუციისა ცხადი და თვალსაჩინო უნდა იყოს იმოდენად, რომ არაფერი კუდგამოსაბმელი არა დარჩეს რა. სამწუხაროდ ჩვენდა, კომიტეტის განაჩენებში ამას ვერა ვხედავთ. პირიქით, ვხედავთ, რომ არც იმისთვის უნაღვლიათ აზრი ცხადი იყოს, არც იმისთვის, რომ საჭირო სისრულით გამოეთქვათ.

აბა რა არის, თქვენი ჭირიმე, ეს რეზოლუცია კომიტეტისა (მაისი 30) შესახებ წინათხსენებულ ექვსის კაცის არზისა:

„По прошению, поданному (აქ დასახელებულია ექვსი კაცი)..., постановил: приступить к установлению фактов, изложенных в прошении, и вопрос оставить открытым до следующего заседания“... და სხვანი.

მოდით და გაიგეთ, რომელი вопрос-ია открытый? რომელი вопрос-ია აქ საგულვეტელი? ნუთუ ამ вопрос-ის დასახელება აქ საჭირო არ იყო? ასეთს სიტყვანაკლებს განაჩენს კაცი რომ ჰკითხულობს, ჰგონია, ამის დამწერს გულში რაღაცა სდებია სათქმელად და ან მოცლა არა ჰქონია სიტყვა დაესრულებინა, ან დაჰზარებია ორიოდ სიტყვის ჩამატებაო. აი ამისთანა სიტყვამოკლებამ იცის მითქმა-მოთქმის ატეხა და ვინ იცის, იქნება ამანაც მისცა გამგეობას მიზეზი შეეწამა, რომ ეს вопрос-ი უსათუოდ არჩევანის გაუქმებას მოასწავებსო.

ან რა არის განაჩენი 11 ივნისისა?

„Постановил: предложить правлению исполнить в течение трех дней постановления наб. к-та 2-го сего июня, а о неисполнении правлением постановления комитета 2-го июня (изложенного [2]) в протоколе 7-го июня, под предлогом вопросов не уместных, иметь суждение особо“.

აბა რა არის ეს ფრჩხილებში მოყვანილი ფრაზა? განა აქედამ აზრი რამ გაიგება? აშკარაა, აქ კომიტეტს საჭირო მუყაითობა არ გაუწევია და დაუდევნელად უწერია განაჩენი. იქნება ასლი განაჩენისა, რომელიც ჩვენა გვაქვს, შეცდომით არის გადაწერილი. თუ ესეა, ბოდიშს ვიხდით კომიტეტის წინაშე, და თუ სწორედ არის გადაწერილი, ნურას დაგვემდურებიან ამ გულდაუდებლობის ჩვენებისათვის.

ან რა არის განაჩენი კომიტეტისა, 3-ს ივლისს დადგენილი:

„Наблюдательный комитет, в составе (აქ ხუთი წევრია დასახელებული), выслушав, объяснение правления 25-го июня сего года за № 735, по большинству голосов постановил удалить от должности председателя правления Мих. Дв. Зем. Банка К. Н. Чикваидзе и постановление это представить на обсуждение чрезвычайного собрания, которое созвать на 2-ое Сентября сего 1890 г...“

ხელს აწერენ:

- 1) Председатель Кн. С. Церетели.
- 2) При особом мнении по вопросу о личной ответственности в о наказании по отношению к председателю правления Л. Асатиани.
- 3) Сц. Джорджикия (при особом мнении).
- 4) Л. Лолуа (при особом мнении).
- 5) А. Лордкипанидзе.

გამოდის, რომ ხუთში მარტო ორს დაუდგენია ეს განაჩენი, სამს და დანარჩენს-კი თავისი საკუთარი ცალ-ცალკე აზრი ჰქონიათ. ბ-ნ ლოლუას, თუ საბუთი არა, მიზეზი ხომ ჰქონდა ეთქვა თავის განცხადებაში, რომელიც 16 ივლისს შეუტანია კომიტეტში, რომ აქ ხმის უმეტესობა არ არისო, რადგანაც ხუთ წევრს შორის ოთხი სხვადასხვა აზრი აღმოჩნდაო.

რად უნდა მომხდარიყო ჯერ იმის თქმა, რომ ხმის უმეტესობით დადგენილ იქმნა ეს განაჩენი და მერე კი გამოსულიყო, რომ აქ ხმის უმეტესობა არ არის? აშკარაა, აქაც იგივე ხელდახელობაა, იგივე დაუდევნელობა, და სამწუხაროა, რომ ასეა.

ზედამხედველი კომიტეტი, ან, უკეთ ვსთქვათ, მისი თავმჯდომარე პატარა ხანს რომ ჩაჰფიქრებოდა ამ საქმეს, დაინახავდა, რომ აქ განსაკითხი ოთხი საგანია, თუმცა ერთმანეთზე დამოკიდებული, მაგრამ შესაძლოა თვითთულმა ცალკე სხვადასხვა აზრი აუჩინოს გამკითხველს. აქ, ჩვენის ფიქრით, პირველი საკითხი იყო: გამგეობის თავმჯდომარის საქციელი ურჩობა და თვითნებობაა, თუ არა? მეორე — თუ ურჩობა და თვითნებობაა, გავჩუმდეთ, თუ პასუხის საგებელი გავხადოთ? მესამე — თუ პასუხის საგებლად გავხდით, რა საკანონო დავსდვით: ვურჩიოთ კრებას გადააყენონ თანამდებობისაგან, თუ სხვა რამ სასჯელი დავასახელოთ, და მეოთხე — თუ გადაყენება ვურჩიოთ, მორიგ კრებას მოვუცადოთ, თუ საგანგებო მოვიწვიოთ, და თუ მოვიწვიოთ, როდის?

იქნება გვითხრან, ახლა სასამართლოს წესები შემოგვალეზინეო! მითამ რატომ არა, როცა უმისობა შეუძლებელია? განა სასამართლოს წესი კი ასე ალაღბედად არის დადგენილი და არა საქმეთა ვითარებისაგან წარმომდგარი? ჩვენის ფიქრით, ამ შემთხვევაში თვით ბუნება და ვითარება საქმისა ამას ითხოვდა. აკი ბოლოს ისე გამოვიდა, რომ წევრთ გასჭირებიათ, გასძნელებიათ ერთის გადაწყვეტილის ჰოს თქმა ოთხს საგანზედ ერთად. ეს აშკარადა სჩანს ბ-ნ ასათიანის ზედ წარწერისაგან: იგი ყველაფერზე თანახმაა, გარდა სასჯელისა. ადვილად საფიქრებელია, რომ დანარჩენ ცალკე მოაზრეთაც ესევე დაჰმართოდათ შესახებ სხვა რომელისამე საგნისა. თუ ესეა, ადვილად დასაჯერია იგი ხმის უმეტესობა, რომელსაც გვაუწყებს კომიტეტი თავის განაჩენით. მაგალითებრ, ხუთში ორი წევრი ყველაფერზე თანახმანი არიან, ესე იგი, მთელი ოთხი საგანი უარის უთქმელად მიუღიათ. ბ-ნ ასათიანს უთქვამს, რომ მე მარტო სასჯელის თანახმა არა ვარო. მაშ აშკარაა სამი დანარჩენი საგანი უყაბულნია. დანარჩენ ორ ცალკე მოაზრეთა შორის ერთს უთქვამს, მაგალითად თუნდ ბ-ნ ლოლუას — მე ყველაფერზე თანახმა ვარ, ხოლო საგანგებო კრებას ნუ მოვიწვევთ და მორიგს მოუცადოთო, და მეორეს, ვსთქვათ ბ-ნ ჯორჯიკიას, — დავუჩუმდეთ, ისა სჯობიაო. რა გამოდის აქედამ? ისა, რომ თუ ესეა, მართლა ხმის უმეტესობით გადაწყვეტილა საქმე. აი როგორ: საცილობელი საგნები, აქ, ჩვენს მაგალითში, ხომ სასჯელია და საგანგებო კრება, და რადგანაც ბ-ნი ასათიანი მიჰმხრობია ორს ყველაფერში, გარდა სასჯელისა და ბ-ნი ლოლუა ყველაფერშივე გარდა, ვსთქვათ, საგანგებო კრებისა, მაშ სასჯელიც სამის ხმის უმეტესობით არის მიღებული ბ-ნ ლოლუას მიმხრობით და საგანგებო კრების მოწვევაც ბ-ნ ასათიანის ხმით.

ჩვენ იმას კი არ ვამტკიცებთ, რომ საქმე სწორედ ამ გზით გადაწყვეტილა. ჩვენ მარტო იმას ვამბობთ, რომ თუ თავმჯდომარეს კომიტეტისას ოთხი საგანი ცალ-ცალკე დაეყენებინა გამოსაკითხად, შესაძლოა ხმათა მეტნაკლებობა ამ გზით უფრო ნათლად გამორკვეულიყო და ისე არ გამოსულიყო, როგორც ეხლა, რომ ფიცი კომიტეტისა ხმის უმეტესობის თაობაზე გვწამს და ბოლო კი გვაკვირვებს. იქნება საქმე სწორედ ეგრეც იყო განკითხული, ხოლო განაჩენი ისე ხელდახელ ალაღბედობაზე დაწერილა, თითქო საიმისო არა იყოს-რა, რომ ამაზე მეტად შეწუხებულიყო დამწერი, გზა განკითხვისა სხვისთვისაც დაენახვებინა და საქმე საჰო-არაოდ არ გაეხადნა.

თუნდ ეგეც არ იყოს, რას ჰნიშნავს постановил удалить? აქაც განაჩენს ხელდახელობა ეტყობა, იმიტომ რომ უფრო ჯეროვანი და უმიზეზოა კომიტეტს ეთქვა: „предложить чрезвычайному собранию удалить“... და სხვანი, თორემ ეხლა კი გამოდის, ვითომ თვით კომიტეტს მოუწადინებია თავის ძალით удалить, მაშინ, როდესაც წესდების § 78, მუხლი 15, ამბობს: „Ведению Наб. К-та подлежит: постановление заключения об удалении от должности членов правления“... და სხვანი. მართალია, მეორე ნაწილი განაჩენისა ცხადად ამბობს, რომ საქმე შესახებ თავმჯდომარის გადაყენებისა უნდა გადაეცეს განსასჯელად ახლად მოსაწვევს კრებასაო, და ამით ცხადდება აზრი პირველ ნაწილისაც, მაგრამ მაინდამაინც სასურველია განაჩენები ისე იწერებოდეს, რომ საჭოროად და კლანჭმოსადებად არა დასტოვოს-რა.

ჩვენ ყოველ ამით იმისი თქმა კი არ გვინდა, რომ აქაოდა კომიტეტი ცხადად არა სწერს თავის განაჩენებს, და იმიტომაც გამგობა, ან მისი თავმჯდომარე, უნდა თვითნებობდეს და ურჩობდეს. აქ არც ერთს და არც მეორეს თავის გასამართლებელი არა აქვს რა. მით უფრო, რომ რასაც კომიტეტი ამათა სთხოვდა, ამის შესახებ განაჩენი მეტისმეტად ცხადია და კუდგამოუბმელი. თუ ესე არ ყოფილიყო, აბა საცა მიზეზ-მიზეზ და დოს მარლი აკლიაო, იქ კი ამას ხელზე არ დაიხვევდნენ და არ იტყოდნენ: რომ ვერა გავიგეთ რა კომიტეტისა, რა აგვესრულებინაო.

ამით ვათავებთ ამ ჩვენს წერილებს, რომელიც მეტად გრძელი მოგვივიდა და იქნება მოსაწყენიც. თუ ესეა, შეგვინდონ და იმას აპატიონ, რომ ეს საქმე ჩვენდა საერთო საქმედ მივიჩნიეთ და ჩვენც ისე გვაწუხებს, როგორც თვითეულს წევრს ქუთაისის საზოგადოებისას, იმიტომ რომ ამიერი და იმიერი არავის გაუყვია და იქაური ტკივილი ჩვენი ტკივილიც არის, რადგანაც ერთსულნი და ერთხორცნი ვართ ერთმანეთის საბედნიეროდ.